

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ОБЛІКУ

Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

ГРЕБ ЯРОСЛАВ ЯРОСЛАВОВИЧ
Група ФФм-21
**СИСТЕМА МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ
ВДОСКОНАЛЕННЯ**

Науковий керівник:
К.е.н., доцент Сидор І. П.

ТЕРНОПІЛЬ 2023

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні засади міжбюджетних трансфертів в системі доходів місцевих бюджетів та їх нормативно-правове забезпечення	7
1.1. Міжбюджетні трансферти: сутність, склад та призначення	7
1.2. Організація та нормативно-правове забезпечення формування доходів місцевих бюджетів за рахунок міжбюджетних трансфертів	14
Висновки до розділу 1	21
Розділ 2. Практика та проблематика використання міжбюджетних трансфертів у збалансуванні місцевих бюджетів	22
2.1. Аналіз вітчизняної практики міжбюджетних трансфертів та їх роль у фінансовому вирівнюванні соціально-економічного розвитку територій	22
2.2. Механізм надання дотацій місцевим бюджетам з державного бюджету	28
2.3. Субвенції з державного бюджету: порядок надання та використання	35
Висновки до розділу 2	42
Розділ 3. Напрями удосконалення бюджетного регулювання з використанням міжбюджетних трансфертів: уроки світового досвіду	45
Висновки до розділу 3	53
Висновок	55
Список використаних джерел	60

ВСТУП

Важливим елементом бюджетного процесу та невід'ємною складовою бюджетного механізму є міжбюджетні відносини. Це представляє собою систему взаємодії між органами державної влади та місцевими органами самоврядування для забезпечення відповідних бюджетів необхідними фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на них функцій. Рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування та їхню здатність забезпечувати населення суспільними благами та послугами залежить від організації системи міжбюджетних відносин. Ефективність цих відносин не обмежується лише збалансуванням місцевих бюджетів, а також сприяє соціально-економічному розвитку регіонів. Тому питання організації міжбюджетних відносин набуває особливої актуальності в контексті сприяння сталому розвитку.

Проблеми організації міжбюджетних відносин, фінансового вирівнювання територій, зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування входять до кола наукових інтересів багатьох учених, зокрема: В. Гейця, О. Кириленко, Е. Лібанової, І. Лук'яненка, І. Луніної, І. Лютого, І. Молчанова, Д. Полозенка, Л. Савич, О. Самошкіної, О. Тулай, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших. У своїх дослідженнях автори розкривають теоретичні і практичні аспекти врегулювання фінансових відносин між органами центральної влади та органами місцевого самоврядування, характеризують проблематику даної сфери, обґрунтовують способи їх розв'язання та пропозиції щодо реформування міжбюджетних відносин в Україні.

Метою дослідження є визначення теоретичних засад формування міжбюджетних трансфертів, їх значення у фінансовому вирівнюванні адміністративно-територіальних одиниць територіальних утворень; аналіз вітчизняної практики використання міжбюджетних трансфертів; окреслення напрямів удосконалення використання міжбюджетних трансфертів.

Основними завданнями випускної кваліфікаційної роботи є:

- розкрити теоретичні засади міжбюджетних трансфертів, їх склад та призначення;
- розглянути нормативно-правове забезпечення та методику розрахунку міжбюджетних трансфертів;
- провести аналіз вітчизняної практики надання міжбюджетних трансфертів;
- подати оцінку порядку надання та використання міжбюджетних трансфертів;
- обґрунтувати основні напрями удосконалення надання міжбюджетних трансфертів.

Об'єктом дослідження є система міжбюджетних трансфертів та напрями її удосконалення.

Предметом дослідження виступають економічні відносини, які виникають в процесі використання міжбюджетних трансфертів з метою забезпечення фінансового вирівнювання територій.

Методи дослідження. В процесі дослідження використані загальні методи наукового пізнання; системний підхід до вивчення питання формування міжбюджетних трансфертів у складі місцевих бюджетів; метод наукової абстракції – для виявлення сутності міжбюджетних трансфертів та місцевих бюджетів; історичний метод – при дослідженні еволюційних змін у визначенні поняття місцеві бюджети та використання міжбюджетних трансфертів як інструменту збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів на різних етапах розвитку економічних формацій. Методи нормативно-логічного аналізу, порівняння та статистичний метод застосовано для проведення аналізу бюджетного планування міжбюджетних трансфертів у складі доходів місцевих бюджетів та розробки пропозицій щодо удосконалення цього процесу з використанням світового досвіду.

Теоретичну та методологічну основу дослідження складають наукові положення сучасної економічної теорії, концепції економічного розвитку,

теоретичні висновки та узагальнення вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, що містяться у монографічній, спеціальній та періодичній літературі; нормативно-правові документи з досліджуваного питання.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів; аналітичні матеріали щодо формування міжбюджетних трансфертів як джерела наповнення місцевих бюджетів; звітні дані про планування і виконання місцевих бюджетів за останні роки, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної статистичної служби України, Державної казначейської служби України.

Факторологічною базою роботи є статистичні та аналітичні дані щодо порядку нарахування та надання міжбюджетних трансфертів в Україні за період 2020-2022 рр.

Практична значимість отриманих результатів полягає у можливості використання результатів дослідження в діяльності органів місцевого самоврядування щодо розрахунку міжбюджетних трансфертів з метою регулювання соціально-економічних процесів на місцевому рівні. Основні ідеї і висновки випускної кваліфікаційної роботи можуть бути використані для більш детального аналізу проблем щодо розрахунку базової та реверсної дотації, освітньої субвенцій, а також при розробленні заходів щодо зменшення впливу негативних економічних викликів в Україні на механізм розрахунку міжбюджетних трансфертів.

Елементами наукової новизни є розкриття природи міжбюджетних трансфертів, особливостей їх використання. В аналітичному аспекті здійснено аналіз вітчизняної практики та проблематики розрахунку міжбюджетних трансфертів та визначено їх роль у системі доходів місцевих бюджетів.

Окремі результати наукового дослідження опубліковані у збірнику наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія: *Фінансове забезпечення сталого розвитку*. ЗУНУ: 2023. Випуск 5. на тему: «Механізм надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам в Україні», а також

апробовані на Десятій Всеукраїнській студентській Інтернет – конференції кафедри фінансів ім. С. І. Юрія: *Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди студентської молоді* (Тернопіль, 17 листопада 2023 р.), за результатами якої опубліковано тези доповіді на тему: «Напрями удосконалення міжбюджетних відносин в Україні».

Випускної кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота викладена на 66 сторінках машинописного тексту, містить 6 таблиць, 15 рисунків, 62 позиції у списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ ТА ЇХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Міжбюджетні трансфери: сутність, склад та призначення

В умовах функціонування держав унітарного типу, якою є і Україна, важливим напрямом у сфері бюджетної політики є рівномірне, постійне фінансове забезпечення щодо надання державних соціальних гарантій та гарантованих соціальних послуг по усій території України. Практична реалізація міжбюджетних трансфертів здійснюється через бюджетне регулювання з використанням механізму фінансового вирівнювання. Базовим інструментом реалізації даної політики є міжбюджетні трансфери.

Передача коштів між бюджетами у вигляді міжбюджетних трансфертів виникає через нерівномірний розподіл податків та розподіл відповідальності за їх використання між різними рівнями органів влади. Міжбюджетні трансфери виступають важливим інструментом бюджетного регулювання, який має прямий вплив на надання громадянам суспільних послуг та виконання ключових економічних і соціальних програм. Вдосконалення системи міжбюджетних трансфертів вимагає, з одного боку, приближення до основних принципів і засад функціонування аналогічних систем в економічно розвинених країнах, а з іншого – врахування регіональних та національних особливостей у формуванні місцевих бюджетів. Трансфери становлять одну з форм фінансування соціально-економічного розвитку та є механізмом його регулювання.

Бюджетний кодекс України дає таке визначення міжбюджетних трансфертів – це «кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого» [4].

Поняття «трансферт» широко використовується не лише у фінансовій науці, а і у різних сферах життєдіяльності суспільства. У французькій мові термін «трансферт» використовується для обґрунтування переказу іноземної

валюти від однієї держави до іншої або з метою надання права на володіння іменними цінними паперами. В англійському вираженні під трансфертом мається на увазі передача знань і досвіду для забезпечення науково-технічних послуг, використання технологічних процесів, виробництва продукції та інше. Втім, у нашій свідомості найбільш традиційним та закріпленим розумінням цього терміну є сприйняття його як сукупності фінансових ресурсів, які «передаються з державного бюджету до місцевих бюджетів або навпаки, з метою вирівнювання доходів та видатків» [4].

Виходячи з етимології терміну, під міжбюджетними трансфертами розуміють бюджетні кошти, які передаються з одного бюджету до іншого безоплатно та безповоротно. На практиці це використовується для запобігання або уникнення горизонтальних і вертикальних дисбалансів в подальшому або для їхнього усунення, тобто «невідповідності між обсягами бюджетних коштів того чи іншого рівня влади та повноваженнями, які на нього поладаються в процесі розподілу компетенцій і відповідальності» [8, с. 318].

Особливу актуальність надання міжбюджетних трансфертів в Україні набуває на сучасному етапі державотворення, коли відчутний дефіцит фінансових ресурсів та відсутність ефективних механізмів впливу на соціально-економічний розвиток різних територій. За роки незалежності склад міжбюджетних трансфертів зазнав систематичних змін. У Законі України «Про бюджетну систему України» відсутня чітка класифікація цих трансфертів, оскільки в одних статтях згадується про дотації та субвенції з Державного бюджету України, а в інших – про ті, що надходять з бюджетів вищого рівня. З прийняттям Бюджетного кодексу України у 2001 році міжбюджетні трансферти отримали нову структуру, включаючи дотації вирівнювання, субвенції, кошти, що передаються в Державний бюджет України та місцеві бюджети з інших місцевих бюджетів, та інші види допомоги. На сьогоднішній день у складі міжбюджетних трансфертів з'явилися нові інструменти.

У попередній версії Бюджетного кодексу України термін «дотація вирівнювання» визначав міжбюджетний трансфер, спрямований на вирівнювання дохідної спроможності отримуваного місцевого бюджету. Обчислення таких дотацій базувалося на перевищенні розрахункового обсягу видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. Це обчислення враховувало фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та коригуючі коефіцієнти. Наприклад, дотація вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим та обласним бюджетам обчислювалася як перевищення розрахункового обсягу видатків цих бюджетів над розрахунковим обсягом їх доходів і враховувала фінансові нормативи та коригуючі коефіцієнти. При цьому розрахунковий «обсяг доходів бюджету Автономної Республіки Крим й обласних бюджетів обчислювався на основі прогнозних показників доходів, що зараховуються до цих бюджетів, із застосуванням індексу відносної податкоспроможності – коефіцієнта, що визначав рівень податкоспроможності відповідного бюджету у порівнянні з аналогічним середнім показником» [10, с. 216].

Новою редакцією Бюджетного кодексу України [4] змінено систему міжбюджетних трансфертів, зокрема стали поділятися на такі види:

- дотації (базова і реверсна);
- субвенції;
- додаткові дотації.

Базова дотація надається місцевим бюджетам з державного бюджету, і вона перераховується на основі загальнодержавних податків і зборів, які надходять до загального фонду державного бюджету. З іншого боку, реверсна дотація перераховується в зворотному напрямі – з місцевих бюджетів до державного бюджету. Кошти з державного бюджету, які не передбачають конкретного цільового призначення, мають надаватися лише у формі базової дотації. Основною метою надання базової та реверсної дотацій є згладжування територіальних розбіжностей у рівні бюджетного

фінансування, сприяння активності місцевих влад та втілення державної бюджетної політики через переказ коштів у вигляді спеціальних трансфертів.

Бюджетний кодекс України подає наступне визначення субвенції – «міжбюджетні трансферти для використання на певну мету, заходи. Вони перераховуються з бюджету вищого рівня для бюджету нижчого рівня і мають виключно цільове призначення для здійснення фінансування певного заходу та підлягають поверненню у випадку порушення цільового використання» [4]. Розподіл міжбюджетних трансфертів відповідно до положень Бюджетного кодексу та Закону України «Про Державний бюджет України на відповідний рік» між міськими бюджетами обласного значення та районними бюджетами визначається за формулою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

Актуальна ситуація в сфері фінансового забезпечення регіонального розвитку свідчить про те, що, не дивлячись на успішні заходи, проведені під час реформування бюджетної сфери, фінансова стійкість місцевих органів самоврядування залишається переважно декларативною. Однією з суттєвих проблем фінансування регіонів є значна залежність місцевих бюджетів від загальнодержавних трансфертів.

Міжбюджетні трансферти в Україні є ключовим механізмом в реалізації міжбюджетних відносин і спрямовані на балансування та вирівнювання фінансової спроможності відповідних бюджетів. Головну роль відіграє державний бюджет, через який центральна влада консолідує основну частину національного доходу, який потім розподіляється через фінансову систему. Розподіл доходів і витрат між окремими видами бюджету закріплено законодавчо. Спеціальна увага повинна бути приділена якісним параметрам кожного інструменту міжбюджетних трансфертів, які використовуються для «фінансування певного виду повноважень (функцій) органів місцевого самоврядування, для встановлення критеріїв застосування й можливостей впровадження» [12, с. 98].

Міжбюджетні трансферти надаються з метою:

1. Виправлення вертикальних фіскальних дисбалансів, що полягає в компенсації розриву між витратними потребами та передбаченими доходами місцевих бюджетів.

2. Фінансування та компенсація витрат (втрат) місцевих бюджетів, пов'язаних із реалізацією загальнодержавної політики.

3. Коригування горизонтальних фіскальних розривів (фінансове вирівнювання), що використовується для узгодження фінансових умов надання суспільних послуг органами місцевого самоврядування та забезпечення рівних можливостей для надання базових суспільних послуг кінцевим споживачам.

4. Коригування зовнішніх ефектів, пов'язаних із наданням суспільних послуг або впливом на якість їх надання. Це включає компенсацію органам місцевого самоврядування витрат на суспільні послуги, які мають позитивний або негативний вплив на інші адміністративно-територіальні одиниці.

5. Координація та гармонізація витрат місцевих бюджетів, пов'язаних із реалізацією державних цільових програм, проводиться для непрямого стимулювання участі органів місцевого самоврядування у впровадженні заходів у пріоритетних галузях державної політики. Надання трансфертів має гарантувати управлінську гнучкість та фінансову автономію органів місцевого самоврядування і не повинно призводити до встановлення адміністративного контролю над пріоритетами витрачання коштів місцевих бюджетів.

6. Забезпечення ефективності справляння місцевих податків і зборів, а також фінансового управління на місцевому рівні є метою надання трансфертів. Умови отримання трансфертів місцевим бюджетам повинні сприяти мінімізації ризиків створення негативних стимулів для органів місцевого самоврядування при формуванні доходів та здійсненні видатків. Водночас, надання трансфертів може стимулювати діяльність органів місцевого самоврядування в сфері бюджетного чи податкового менеджменту.

7) «забезпечення гнучкості реалізації макроекономічної й соціальної політики центрального уряду. Необхідний рівень ділової активності в пріоритетних галузях економіки адміністративно-територіальних одиниць може забезпечуватися й підтримуватися через використання міжбюджетних трансфертів або їх комбінацій» [14, с. 80].

Порядок розподілу обсягів міжбюджетних трансфертів враховує формулу, визначену ст.94 Бюджетного кодексу України [4].

В основі організації порядку надання міжбюджетних трансфертів є розподіл дохідної і видаткової частин бюджетів між окремими рівнями бюджетної системи та видами бюджетів, згідно розподілу повноважень наданих органам державної виконавчої влади та органам місцевого самоврядування. Об'єктом у сфері міжбюджетних відносин виступають бюджетні ресурси, що розподілені між різними рівнями бюджетів з метою усунення диспропорцій щодо економічного розвитку регіонів.

Базовими завданнями у сфері міжбюджетних відносин є:

- забезпечення рівних та сприятливих умов для роботи органів місцевого самоврядування та соціальних стандартів для населення гарантованих державою;
- забезпечення надання суспільних послуг та їх справедливий розподіл між населенням країни незалежно від місця їх проживання;
- дотримання принципів самостійності і збалансованості при формуванні місцевих бюджетів;
- відповідність принципам повноти та стабільності при отриманням місцевими бюджетами базової дотації;
- обов'язкове закріплення видаткових повноважень по виконанню бюджетів за відповідним рівнем влади;
- відсутність суб'єктивізму при розподілі загальнодержавних фінансових ресурсів;

– підвищення можливості мобілізації доходів до місцевих бюджетів та стимулюючий вплив місцевих органів влади на зростання доходів їх бюджетів.

Бюджетне вирівнювання створено для усунення розбіжностей у формуванні дохідної бази та забезпечення фінансової підтримки надання гарантованих суспільних послуг усім громадянам, незалежно від їхнього місця проживання. Необхідно, щоб суспільні послуги, які надає населенню, не різнились суттєво за складом та якістю в залежності від території.

Збалансування місцевих бюджетів одного рівня, що не може бути досягнуте лише через розмежування їхніх доходів та видатків, здійснюється шляхом бюджетного регулювання, тобто перерозподільчих процесів всередині бюджетної системи. Цей перерозподіл здійснюється між центральним бюджетом та місцевими бюджетами, а також через механізми вилучення бюджетних ресурсів з територій з високим рівнем дохідного потенціалу та направлення цих ресурсів до менш забезпечених місцевих бюджетів. Іншими словами, бюджетне регулювання визначається як процес збалансування бюджетів на всіх рівнях та видах.

Залежно від цілей, завдань та методів, які використовуються виділяють вертикальне і горизонтальне бюджетне регулювання (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Види, мета бюджетного регулювання та шляхи її досягнення [3]

	Вертикальне бюджетне регулювання	Горизонтальне бюджетне регулювання
Мета:	Забезпечення необхідними дохідними джерелами бюджетів різних рівнів у відповідності до діючого порядку розмежування повноважень між органами державної влади та місцевим самоврядуванням	Ліквідація відмінностей у рівнях бюджетної забезпеченості в розрізі бюджетів місцевого самоврядування (міських за категоріями міст, селищних та сільських), фінансове вирівнювання
Досягається шляхом:	Розподілу видатків між бюджетами і надання їм доходів, достатніх для фінансування визначених видатків	Вирівнювання доходів і видатків однотипних видів місцевих бюджетів

Вертикальне бюджетне регулювання спрямоване на забезпечення потрібними джерелами доходів бюджетів різних рівнів відповідно до чинного розподілу повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування. Ця мета досягається через розподіл видатків між бюджетами та забезпечення їх достатніми доходами для фінансування визначених витрат.

Горизонтальне бюджетне регулювання призначене для усунення розбіжностей в рівнях бюджетної забезпеченості місцевого самоврядування (міських, селищних та сільських бюджетів). Основна мета горизонтального регулювання полягає в фінансовому вирівнюванні бюджетів на територіальному рівні, і це виконується в межах бюджетів територіальних громад, окремо серед міських, селищних та сільських бюджетів.

1.2. Організація та нормативно-правове забезпечення надання міжбюджетних трансфертів

Базовими нормативно-правовими актами, які регламентують процеси формування доходів місцевих бюджетів, зокрема міжбюджетних трансфертів є: Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про Державний бюджет України на відповідний рік», інші правові акти, зокрема, постанови, укази, інструктивні листи, положення та інструкції.

Бюджетний кодекс України визначає такий склад доходів місцевих бюджетів:

- «податкових надходжень;
- неподаткових надходжень;
- доходів від операцій з капіталом;
- цільових фондів;
- трансфертів» [4].

Види міжбюджетних трансфертів, актуальні у 2022 році, представлені у

таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Види міжбюджетних трансфертів, актуальні у 2022 році [16]

№ п/п	Види міжбюджетних трансфертів
I. від органів державного управління:	
1.	Дотації з державного бюджету місцевим бюджетам, <i>в тому числі:</i>
1.1	– базова дотація;
1.2	– реверсна дотація;
1.3	– додаткові дотації;
2.	Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, <i>в тому числі:</i>
2.1	– освітня субвенція;
2.2	– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану;
2.3	– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію проектів в рамках Надзвичайної кредитної програми для відновлення України
2.4	– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення підтримки окремих закладів та заходів у системі охорони здоров'я
2.5	– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо підтримки територій, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту на сході України
2.6	– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах
2.6	– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами
	– інші субвенції.
II. від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ:	
1.	– гранти (дарунки), що надійшли до бюджетів усіх рівнів;
1.2	– надходження в рамках допомоги від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій.

Субвенції спрямовані на вирішення соціальних, економічних та інфраструктурних завдань, що стоять перед місцевими громадами чи адміністративно-територіальними одиницями.

Суттєвий відмінок полягає в тому, що субвенції мають конкретний призначений об'єкт та зазвичай використовуються для конкретних програм чи проектів, тоді як дотації можуть бути загального характеру. Субвенції можуть передаватися у різних формах, включаючи фінансову підтримку,

надання ресурсів, технічну допомогу чи інші види підтримки відносно конкретних потреб.

Механізми надання та використання субвенцій піддаватимуться відповідному законодавчому регулюванню, що передбачає прозорий та ефективний розподіл фінансових ресурсів.

Сприяти наданню субвенцій для інноваційних проектів, спрямованих на розвиток новітніх технологій, екологічні ініціативи та розбудову інфраструктури. Забезпечення субвенцій для програм, що сприяють розвитку освіти, культури та спорту, зокрема, підтримка молодіжних ініціатив та культурних заходів. Розробка механізмів, що забезпечать сталість фінансування та прозорість використання субвенцій, щоб забезпечити їхню ефективність та відповідність цілям. Спрямування субвенцій на розвиток менш розвинених регіонів для забезпечення більшої рівності та усунення економічних нерівностей. Залучення громадськості та створення партнерств між владою та громадою для визначення пріоритетів.

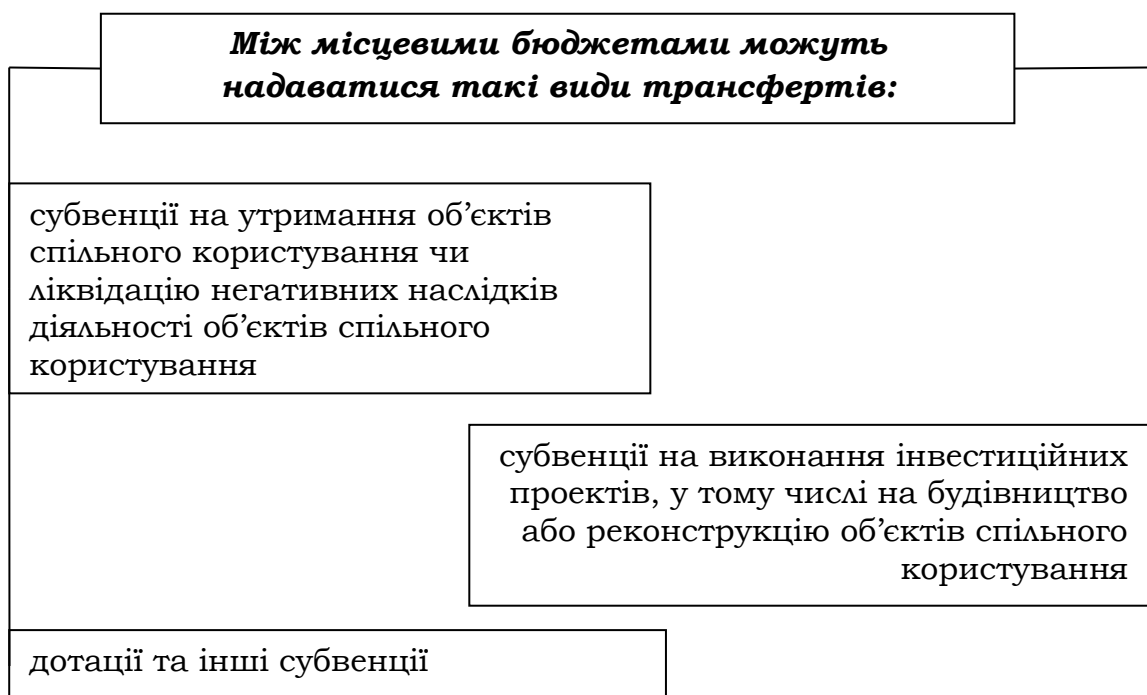

Рис. 1.1. Види трансфертів, які передаються між місцевими бюджетами [3]

Умови утримання об'єктів спільного користування чи ліквідації негативних наслідків діяльності цих об'єктів та надання субвенцій формуються на основі взаємодії між надавачем субвенції та отримувачем на договірних засадах.

Таблиця 1.3

Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів

Державна казначейська служба України	Перераховує міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам: – бюджету Автономної Республіки Крим, – обласним бюджетам, – бюджетам міст Києва і Севастополя, – міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, – районним бюджетам, – іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти. Здійснюється перерахування базової та реверсної дотації щодавно, а освітньої і медичної субвенції – двічі на місяць.
Кабінет Міністрів України	За погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету може здійснювати розподіл та перерозподіл обсягів субвенцій та додаткових дотацій з державного бюджету місцевим бюджетам між місцевими бюджетами у межах загального обсягу відповідних субвенцій та додаткових дотацій. При цьому обсяги субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення державних програм соціального захисту можуть перерозподілятися, виходячи з фактично нарахованих обсягів відповідних пільг, субсидій і допомоги населенню в межах загального обсягу таких субвенцій, а обсяги субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів розподіляються у порядку, визначеному відповідним законом про місцеві вибори.
Місцева державна адміністрація	Може приймати рішення щодо розподілу та перерозподілу обсягів трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам у період між сесіями відповідної місцевої ради за умови делегування нею таких повноважень місцевій державній адміністрації з наступним внесенням змін до рішення про місцевий бюджет.

Примітка. Складено автором

Міжбюджетні трансфerti із державного бюджету до місцевих бюджетів проводяться через рахунки Державної казначейської служби України (див. табл. 1.2).

Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів, реверсної дотації, а також порядок перерахування міжбюджетних трансфертів між різними рівнями місцевих бюджетів визначає Кабінет Міністрів України. Ці визначення мають забезпечувати своєчасність, рівномірність, гарантованість та повноту перерахування трансфертів.

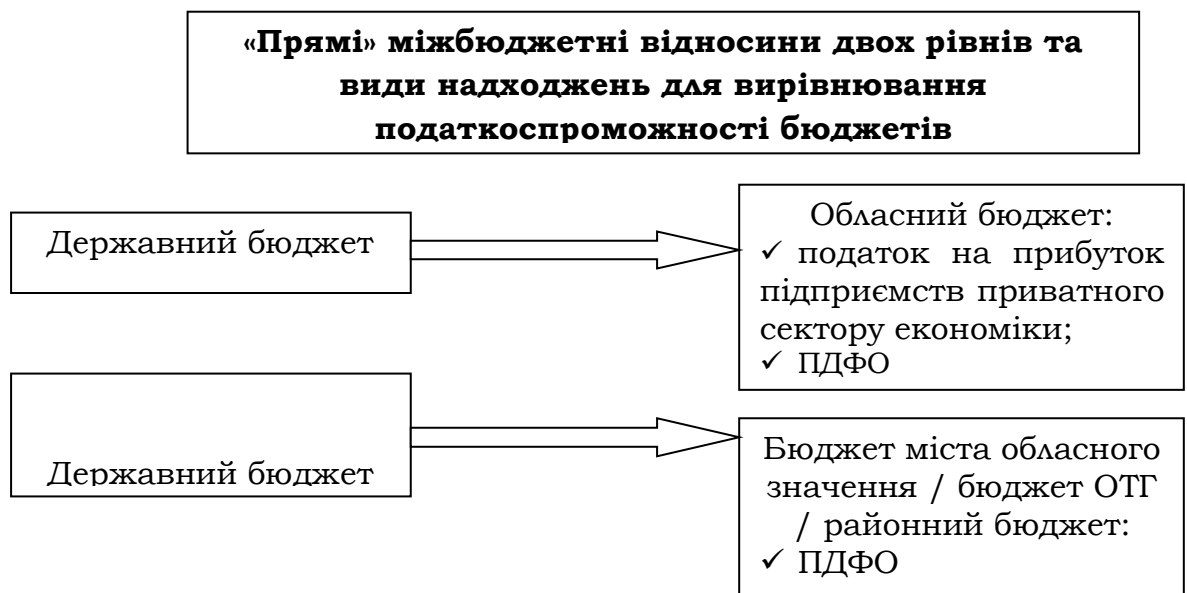

Рис. 1.2. Два рівні міжбюджетних відносин

Примітка. Складено автором

Згідно до розпису Державного бюджету України, органи ДКСУ «проводять перерахування базової дотації та реверсної дотації щодавно, а освітньої та медичної субвенцій — двічі на місяць» [4].

Базова дотація, яка надходить з державного бюджету до місцевих, використовується як ключовий інструмент для підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів. Оскільки ця дотація перераховується із загального фонду державного бюджету, основними джерелами цього

трансферту є загальнодержавні податки і збори, які надходять до загального фонду державного бюджету.

Реверсна дотація перераховується до державного бюджету з місцевих бюджетів з метою горизонтального вирівнювання податкового потенціалу окремих територій. Надання певних «видів субвенцій (освітньої, медичної, на виконання інвестиційних програм, фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження) унормовано окремим нормативними актами» [18]. Проте, діють загальні правила для усіх видів міжбюджетних трансфертів.

Субвенції, крім освітньої, надаються місцевим бюджетам і перераховуються Державною казначейською службою України згідно з обсягами, встановленими в Законі про Державний бюджет на поточний рік. Ці перерахунки здійснюються на рахунки відповідних місцевих бюджетів, які відкриті в органах Державної казначейської служби України, відповідно до розпису державного бюджету.

Розподіл таких субвенцій між містами обласного значення, районними бюджетами та бюджетами об'єднаних територіальних громад (ОТГ), які «створюються згідно з чинним законодавством та перспективним планом формування територій громад, здійснюється обласними державними адміністраціями пропорційно обсягам субвенцій, передбаченим цим бюджетам у відповідних рішеннях обласних рад щодо бюджету» [19].

Додаткові дотації з державного бюджету місцевим бюджетам, «передбачені місцевим бюджетам законом про державний бюджет на відповідний рік, перераховуються Державною казначейською службою України на рахунки таких бюджетів, відкриті в органах Державної казначейської служби України, один раз на місяць згідно з розписом державного бюджету» [28].

Органи ДКСУ здійснюють перерахування додаткових дотацій на відповідні рахунки протягом операційного дня, який настає після подання платіжних доручень. Процес відкриття рахунків в органах ДКСУ для

отримання міжбюджетних трансфертів з державного та місцевих бюджетів, а також реєстрація проведених операцій у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності стосовно виконання зазначених бюджетів, здійснюються відповідно до чинного законодавства.

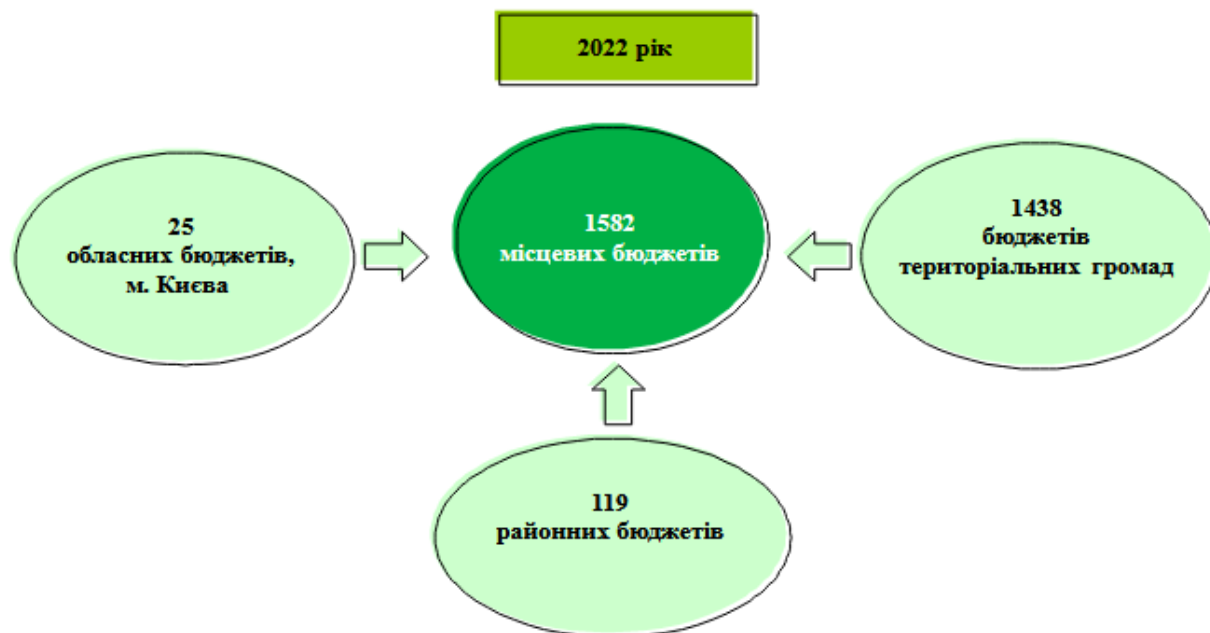

Рис. 1.3. Кількість місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом по міжбюджетних трансфертах у 2022 році [15]

У 2022 році «взаємовідносини з державним бюджетом мали 1582 бюджетів (без непідконтрольних територій – 34), у тому числі 24 обласні бюджети, бюджет м. Києва, 119 районних бюджетів, 1438 бюджетів об’єднаних територіальних громад. Кількість бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, щорічно збільшується, у зв’язку із утворенням об’єднаних територіальних громад (ОТГ)» [15].

Висновки до розділу 1

Значну роль у формуванні бюджетної політики та організації бюджетного процесу відіграє міжбюджетне регулювання, завданням якого є перерозподіл фінансових ресурсів між різними бюджетами для забезпечення відповідності повноважень, що передбачені законодавчими актами, здійсненню відповідних бюджетів та фінансових ресурсів для їх виконання. Однією з форм реалізації цих принципів є використання міжбюджетних трансфертів.

Міжбюджетні трансфери представляють собою фінансові кошти, які передаються з одного бюджету до іншого безоплатно та безповоротно. Перелік таких трансфертів, які можуть бути враховані в державному бюджеті для місцевих бюджетів, визначено в статті 97 Бюджетного кодексу України.

Система міжбюджетних трансфертів включає три основних види:

- Дотації (базова та реверсна);
- Субвенції;
- Додаткові дотації.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ У ЗБАЛАНСУВАННІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

2.1. Аналіз вітчизняної практики міжбюджетних трансфертів та їх роль у фінансовому вирівнюванні соціально-економічного розвитку територій

Розв'язання базових завдань щодо стабілізації економіки країни, подолання наслідків військової агресії на сучасному етапі потребують використання актуальних концептуальних підходів до зростання ефективності у сфері міжбюджетних відносин як важливої складової системи бюджетного регулювання.

В контексті більш детального аналізу ролі та місця міжбюджетних трансфертів в структурі дохідної частини місцевих бюджетів розглянемо динаміку надходжень за даними, поданими у таблиці 2.1. У даній таблиці подано динаміку, склад і структуру доходів місцевих бюджетів в розрізі окремих видів надходжень за період 2020-2022 років.

За період 2020-2021 років доходи місцевих бюджетів характеризувалися тенденцією до зростання з 471,5 млрд. грн. до 580,7 млрд. грн. або на 109,2 млрд. грн. У наступному 2022 році доходи місцевих бюджетів значно скоротилися і становили 555,1 млрд. грн., скорочення показника склало 25,6 млрд. грн., що обумовлено впливом російсько-української війни, а відтак скоротилися діяльність суб'єктів господарювання, значна територія України залишилася під окупацією, значна зовнішня і внутрішня міграція населення. Усе це призвело до скорочення різних видів надходжень до місцевих бюджетів держави.

У складі доходів місцевих бюджетів значну частку займають офіційні (міжбюджетні) трансферти. Питома вага цих трансфертів у складі доходів

місцевих бюджетів за аналізований період знаходиться в межах 24,7 % (2022 рік) – 34,9 % (2021 рік) (див. рис. 2.1).

Таблиця 2.1

**Динаміка, склад і структура планових та фактичних показників
дохідної частини місцевих бюджетів України у 2020-2022 рр. (млрд. грн.)**

Показники		Доходи бюджету, всього, в т. ч.:	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Цільові фонди	Офіційні трансфери
2020	млрд. грн.	471,5	258,6	21,5	3,5	0,6	160,3
	частка, %	100,0	54,8	4,6	0,7	0,1	34,0
2021	млрд. грн.	580,7	346,7	27,2	3,5	0,6	202,7
	частка, %	100,0	59,7	4,7	0,6	0,1	34,9
2022	млрд. грн.	555,1	393,5	22,0	2,3	0,3	136,9
	частка, %	100,0	70,9	3,9	0,4	0,05	24,7

Примітка. Складено автором за даними джерела [16]

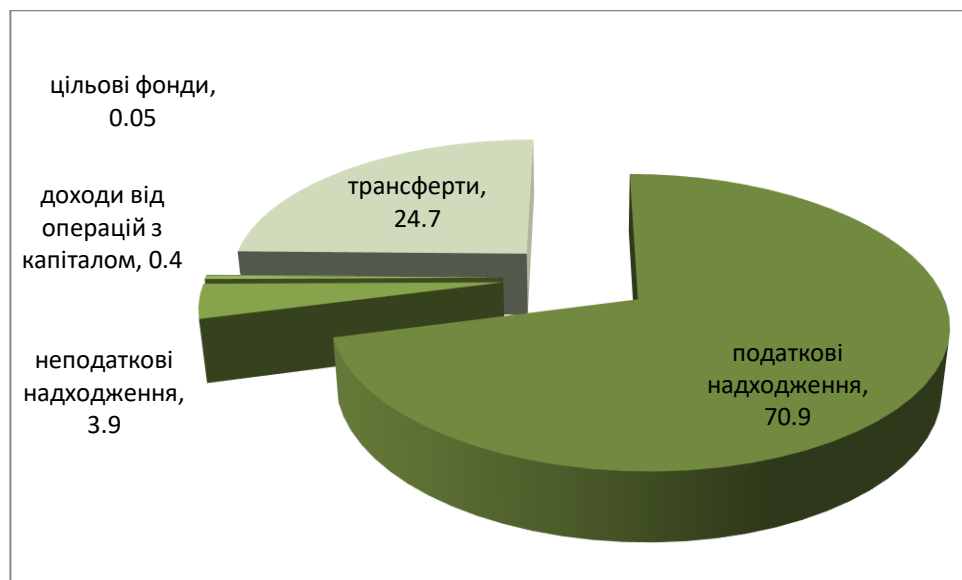

Рис. 2.1. Структура доходів місцевих бюджетів України у 2022 році

Примітка. Складено автором за даними джерела [16]

Слід відмітити, що частка міжбюджетних трансфертів в динаміці 2020-2022 років скоротилися на 9,3 відсоткових пункти. Детальних огляд

мобілізації цих надходжень зображає ріст цієї частки у 2021 році на 0,9 % у порівнянні з 2020 роком, проте уже у 2022 році ця частка скоротилася до рівня 24,7 %.

Абсолютні показники трансфертів у період 2020-2021 років зросли з 160,3 млрд. грн. до 202,7 млрд. грн. або на 42,4 млрд. грн. У 2022 році обсяг міжбюджетних трансфертів місцевих бюджетів скоротився на 65,8 млрд. грн., що пов'язано із переорієнтацією видаткової частини місцевих і державного бюджету України на ведення військових дій, відтак, значна частина видатків та трансфертів місцевих бюджетів залишилася не профінансованою.

Таблиця 2.2

Динаміка міжбюджетних трансфертів у складі доходів місцевих бюджетів України за період 2020-2022 років

показники	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Приріст, млрд. грн.
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	
Міжбюджетні трансферти, всього, в тому числі:	160,3	100,0	202,7	100,0	136,9	100,0	-23,4
– дотації	21,6	14,5	22,8	11,2	22,2	16,2	0,6
– субвенції	138,6	85,5	179,9	88,7	114,6	83,7	-30,8
– гранти (дарунки), що надійшли до бюджетів усіх рівнів	0,1	0,06	0,03	0,01	0,2	0,1	52,5
– надходження в рамках допомоги від ЄС, урядів іноз. держав міжнарод. організацій та ін.	0,001	-	0,001	—	0,003	-	24,4

Примітка. Складено автором за даними джерела [16]

Міжбюджетні трансферти представлені різними видами дотацій і субвенцій, а також іншими видами трансфертів у вигляді грантів та надходжень в рамках допомоги від ЄС, міжнародних організацій та урядів інших країн. Співвідношення дотацій і субвенцій вказує на суттєву перевагу субвенцій над дотаціями (див. рис. 2.2). Так, дане співвідношення не має чіткої тенденції щодо зростання чи зменшення одних видів трансфертів над

іншими. Зокрема, у 2020 році питома вага дотацій становила 14,5 %, а її абсолютні значення склали 21,6 млрд. грн., у 2021 році питома вага дотацій скоротилася до 11,2 % при зростанні її абсолютних значень до 22,8 млрд. грн., або на 1,2 млрд. грн. більше, ніж у попередньому році. У 2022 році частка дотацій зросла на 5 % і становила 16,2% при скороченні її абсолютного показника на 0,6 млрд. грн. у порівнянні з попереднім роком. Інші види трансфертів займають менше 0,1 % усіх трансфертних платежів на протязі аналізованого періоду часу.

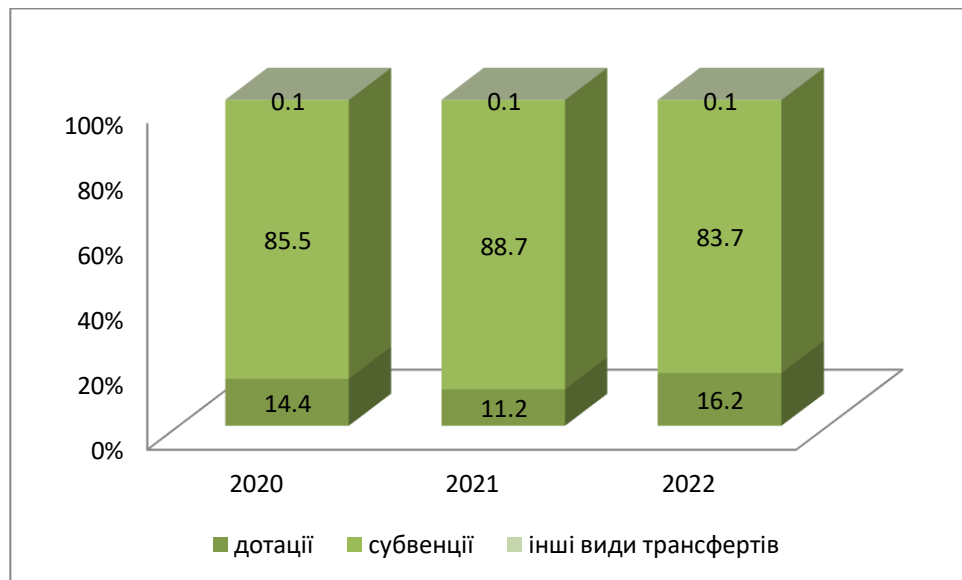

Рис. 2.2. Структура міжбюджетних трансфертів у динаміці 2020-2022 років, %

Примітка. Складено автором за даними джерела [16]

Особливістю надання міжбюджетних трансфертів є її різносторонній характер, який передбачає надання коштів з державного бюджету місцевим бюджетам у вигляді базової дотації та різних видів субвенцій. А також передача коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету у вигляді реверсної дотації. На рис. 2.3 представлено суми трансфертних платежів, передані у 2021-2022 роках за різними спрямуваннями. Так, місцевими бюджетами у 2021 році з державного бюджету отримано 203,2 млрд. грн. коштів у вигляді базової дотації, додаткових дотації та різних субвенцій. У

наступному 2022 році обсяг цих коштів уже склав 137 млрд. грн., що менше, ніж у попередньому році на 66,2 млрд. грн.

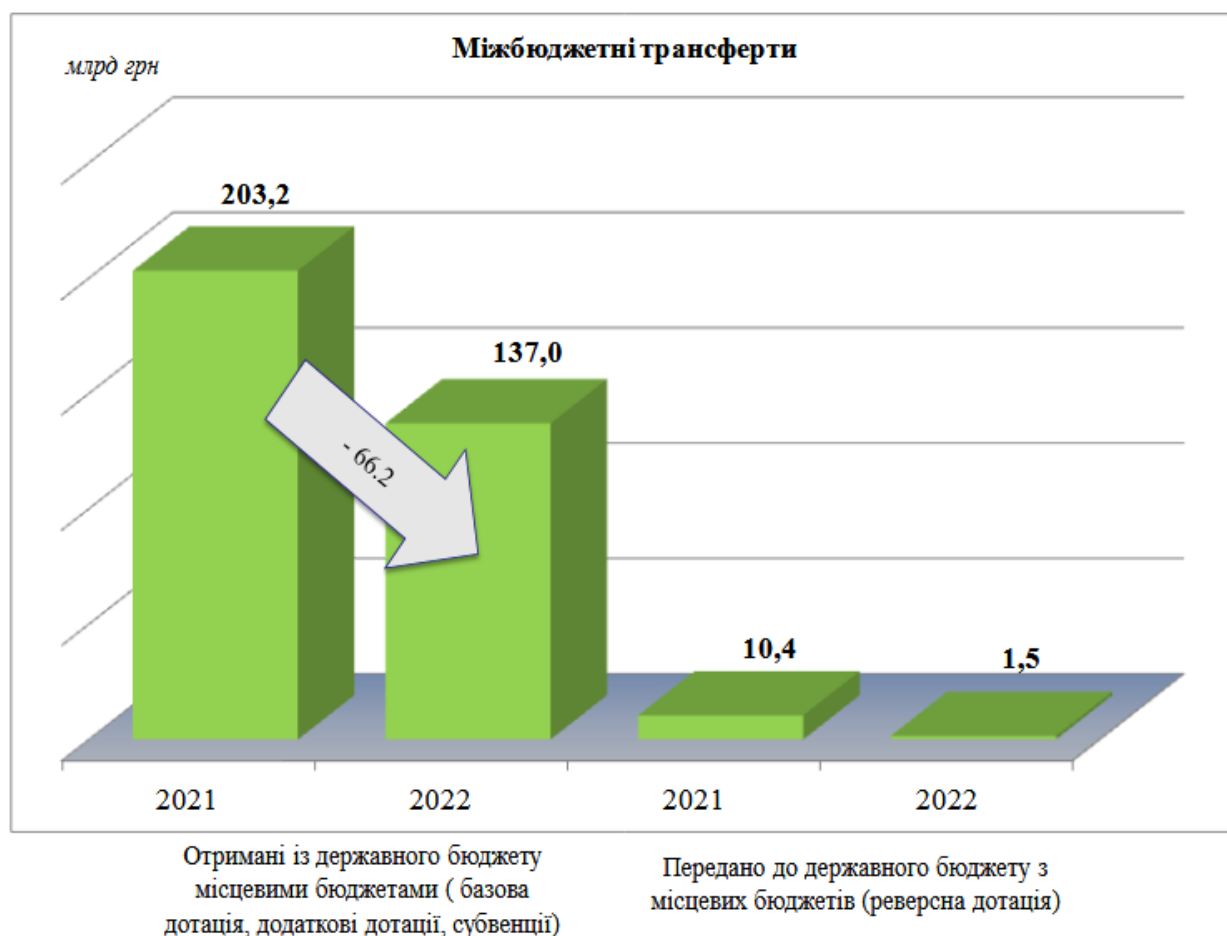

Рис. 2.3. Динаміка міжбюджетних трансфертів у 2021-2022 роках

Примітка. Складено автором за даними джерела [16]

До державного бюджету України у 2021 році передано реверсної дотації у сумі 10,4 млрд. грн., а у 2022 році її обсяг скоротився і становив лише 1,5 млрд. грн., що менше на 8,9 млрд. грн.

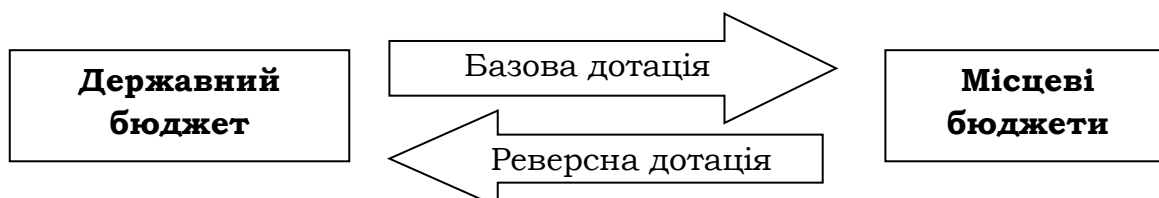

Рис. 2.4. Напрями спрямування базової і реверсної дотації

Примітка. Складено автором за даними джерела [4]

Напрями спрямування базової і реверсної дотації представлено на рис. 2.4. У 2021 році до місцевих бюджетів надійшла базова дотація у сумі 15,7 млрд. грн. на бюджетне вирівнювання територій, а у 2022 році її обсяг зріс до 16,3 млрд. грн., або на 0,6 млрд. грн.

Рис. 2.5. Трансфертні платежі, отримані місцевими бюджетами у 2021-2022 роках

Примітка. Складено автором за даними джерела [16]

Основу субвенцій, наданих з державного бюджету місцевим бюджетам становить освітня субвенція, обсяг якої у 2021 році становив 100,1 млрд. грн. проте у 2022 році сума наданої освітньої субвенції скоротилася до 96,7 млрд. грн., або на 3,4 млрд. грн. Відмітимо, що освітня субвенція передбачає фінансування основних статей видатків на сферу освіти, таких як: заробітна плата, нарахування на неї, матеріали і приладдя для навчального процесу та інше, що має вагоме значення для розвитку освітньої галузі і надання якісних освітніх послуг.

2.2. Механізм надання дотацій місцевим бюджетам з державного бюджету

Міжбюджетні відносини визнаються одним із широко застосовуваних фінансових механізмів держави, призначених для подолання ресурсних нерівностей між різними територіями, забезпечення балансу та сприяння економічному розвитку регіонів через різноманітні форми, засоби та інструменти організації міжбюджетних відносин.

У контексті нових змін у порядок нарахування дотацій місцевим бюджетам визначено два рівні взаємодії між державним та місцевими бюджетами, а також види надходжень для вирівнювання податкової спроможності. Зокрема, для обласних бюджетів враховуються два податки: ПДФО та податок на прибуток підприємств приватної власності. Серед міст обласного значення, районних бюджетів і бюджетів об'єднаних територіальних громад враховується лише ПДФО.

Для вирівнювання податкової спроможності місцевих бюджетів розраховується індекс податкової спроможності території, що виступає коефіцієнтом, визначаючи рівень податкової спроможності конкретного бюджету у порівнянні з середнім показником усіх обласних бюджетів України на одну особу.

Механізм нарахування дотацій місцевим бюджетам включає в себе кілька ключових етапів та аспектів, які детально регулюються законодавством та іншими нормативними актами. В Україні цей процес проводиться відповідно до Бюджетного кодексу та інших відповідних норм:

1. Перший етап полягає у визначенні необхідного обсягу дотацій для місцевих бюджетів. Це може включати в себе розрахунки та визначення економічної потреби різних територій, зокрема обласних, міських, районних, чи бюджетів об'єднаних територіальних громад.

2. Дотації можуть бути нараховані враховуючи різні податкові обов'язки. Наприклад, для обласних бюджетів може бути визначений обсяг дотацій, що

залежить від податкових надходжень, таких як ПДФО та податок на прибуток підприємств приватної власності.

3. Розрахунок дотацій може включати в себе визначення різних показників, таких як індекс податкової спроможності території. Цей індекс служить коефіцієнтом, який враховує рівень податкової спроможності конкретного бюджету порівняно з середнім показником усіх обласних бюджетів на одну особу.

4. Деталі порядку розподілу дотацій між різними рівнями бюджетів, такими як обласні, районні, та бюджети об'єднаних територіальних громад, визначаються відповідними нормативними актами.

5. Інші аспекти, такі як періодичність нарахувань, механізми коригування в разі змін у фінансовому стані, чітке визначення видів дотацій (наприклад, базова та реверсна дотації), також регламентуються відповідним законодавством.

Загалом, механізм нарахування дотацій місцевим бюджетам базується на чітко визначених правилах та критеріях, спрямованих на забезпечення справедливого розподілу фінансових ресурсів у межах держави.

Механізм визначення обсягу дотацій для місцевих бюджетів представлений на рисунках 2.6 та 2.7.

При розрахунку індексу податкоспроможності для різних видів місцевих бюджетів враховується його конкретне значення. Як базова, так і реверсна дотація є результатом горизонтального вирівнювання податкоспроможності різних місцевих бюджетів. Определення обсягів базової та реверсної дотацій виконане Міністерством фінансів України.

Індекс податкоспроможності території є важливим критерієм при розподілі базової та реверсної дотацій між місцевими бюджетами. Цей індекс визначає рівень податкової здатності певної території порівняно з середнім показником по всіх обласних бюджетах України на одну людину. Для розрахунку індексу податкоспроможності території використовуються наступні етапи:

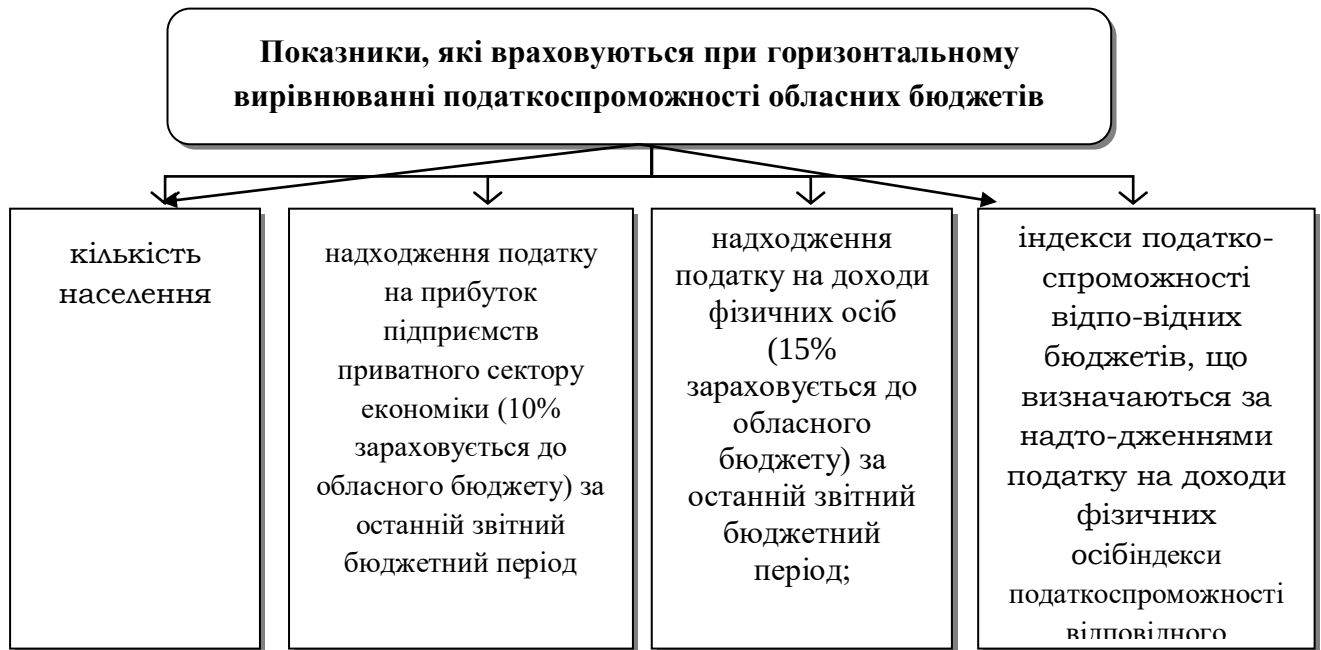

Рис. 2.6. Показники, що враховуються при визначенні індексу податкоспроможності обласних бюджетів [3]

1. Визначення податкових доходів:

- Обираються податки, які враховуються при розрахунках. Наприклад, для обласних бюджетів можуть враховуватися ПДФО та податок на прибуток підприємств, а для міст обласного значення, районних та об'єднаних територіальних громад - лише ПДФО.

2. Розрахунок середнього показника:

- Визначається середній показник податкових доходів на одну людину для всіх обласних бюджетів України.

3. Визначення показника для конкретної території:

- Для обраної території обчислюється показник податкових доходів на одну людину.

4. Розрахунок індексу податкоспроможності:

- Індекс податкоспроможності розраховується як відношення показника податкових доходів для конкретної території до середнього показника для всіх обласних бюджетів. Формула

передбачає співвідношення показника по всій території України до середнього показника по області.

Такий індекс вказує, наскільки обрана територія відхиляється від середнього рівня податкових доходів в областях. Чим вищий індекс, тим більше може бути спрямовано дотацій для вирівнювання податкової спроможності місцевих бюджетів.

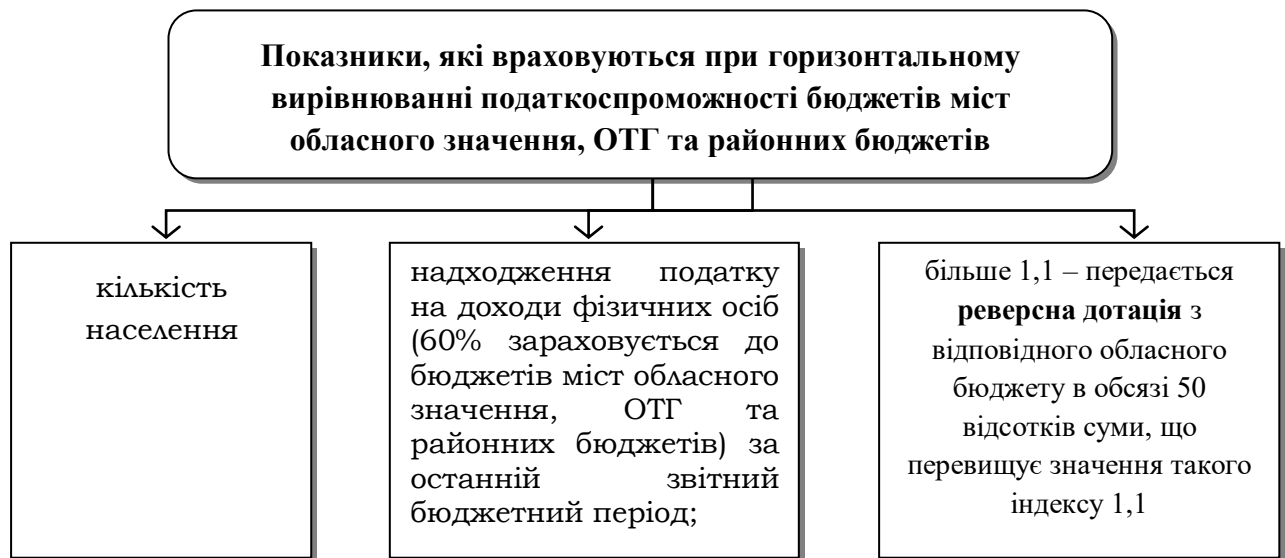

Рис. 2.7. Показники, що враховуються при визначенні індексу податкоспроможності бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів та бюджетів ОТГ [4]

Великий вплив на рішення щодо горизонтального вирівнювання дохідної спроможності бюджетів та вибору конкретного виду міжбюджетного трансферту (базова або реверсна дотація) має значення індексу податкоспроможності відповідного бюджету. Ці індекси не можуть бути переглянуті частіше, ніж один раз на рік, за винятком таких ситуацій, як виділення нових або зміни статусу існуючих адміністративно-територіальних одиниць або зміни місцезнаходження суб'єктів господарювання – платників податків чи податкового законодавства.

Необхідно відзначити, що визначення порядку та умов надання міжбюджетних трансфертів ґрунтується на відповідних положеннях

Бюджетного кодексу України, який встановлює використання фінансового нормативу бюджетної забезпеченості.

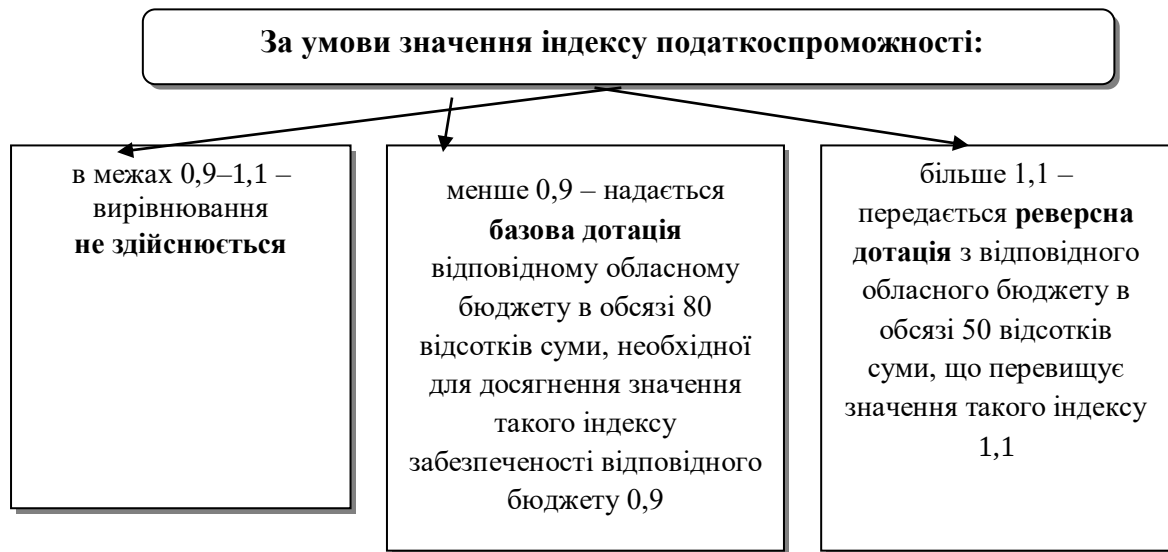

Рис. 2.8. Визначення виду дотації залежно від значення індексу податкостроможності місцевих бюджетів [3]

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості розраховується шляхом поділу загального обсягу фінансових ресурсів, спрямованих на виконання бюджетних програм, на кількість населення, споживачів публічних послуг та інші відповідні критерії. Корекції фінансових нормативів бюджетної забезпеченості для місцевих бюджетів враховують різноманітність за допомогою коефіцієнтів, які враховують такі аспекти, як:

1. кількість населення та споживачів публічних послуг;
2. соціально-економічні, демографічні, кліматичні, екологічні та інші характеристики адміністративно-територіальних одиниць (на час їхнього визначення).

Міжбюджетні трансфери з державного бюджету до місцевих бюджетів здійснюються шляхом перерахування коштів з рахунків державного бюджету органами Державної казначейської служби України на рахунки різних рівнів бюджетної системи. Це включає бюджет Автономної Республіки Крим, обласні бюджети, бюджети міст Києва і Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, а також районні

бюджети та інші бюджети місцевого самоврядування, які мають визначені міжбюджетні трансфери у державному бюджеті.

Таблиця 2.3

**Динаміка надання дотацій з державного бюджету місцевим бюджетам
в розрізі їх видів за період 2020-2022 років**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	приріст млрд. грн.	питома вага, %
<i>Дотації, всього, в тому числі:</i>	21,6	22,8	22,2	0,6	100,0
базова дотація	13,3	15,7	16,3	3,0	73,4
додаткові дотації, з них:	8,3	7,0	5,93	-2,4	26,5
– додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення переданих видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я;	7,9	5,9	3,0	-4,9	13,5
– додаткова дотація з державного бюджету міському бюджету міста Славутича на забезпечення утримання соціальної інфраструктури міста;	0,03	0,03	0,03	-	0,1
– додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок наданих державою податкових пільг зі сплати земельного податку суб'єктам космічної діяльності та літакобудування;	0,4	0,6	0,7	0,3	3,2
– додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам на проведення розрахунків протягом опалювального періоду за комунальні послуги та енергоносії, які споживаються комунальними підприємствами;	—	0,5	1,5	1,0	6,7
– додаткова дотація з державного бюджету обласним бюджетам Донецької та Луганської областей на здійснення заходів, щодо усунення наслідків ескалації воєнного конфлікту;	-	-	0,2	-	0,9
– додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам для надання компенсації закладам комунальної форми власності, закладам освіти державної форми власності, що передані на фінансування з місцевих бюджетів, закладам спільної власності територіальних громад області, що перебувають в управлінні обласних рад.	—	—	0,5	-	2,3

Примітка. Складено автором за даними джерела [16]

Порядок здійснення перерахувань міжбюджетних трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів, реверсної дотації, а також

міжбюджетних трансфертів між різними рівнями місцевих бюджетів встановлюється Кабінетом Міністрів України з метою забезпечення своєчасності, рівномірності, гарантованості та повноти таких перерахувань.

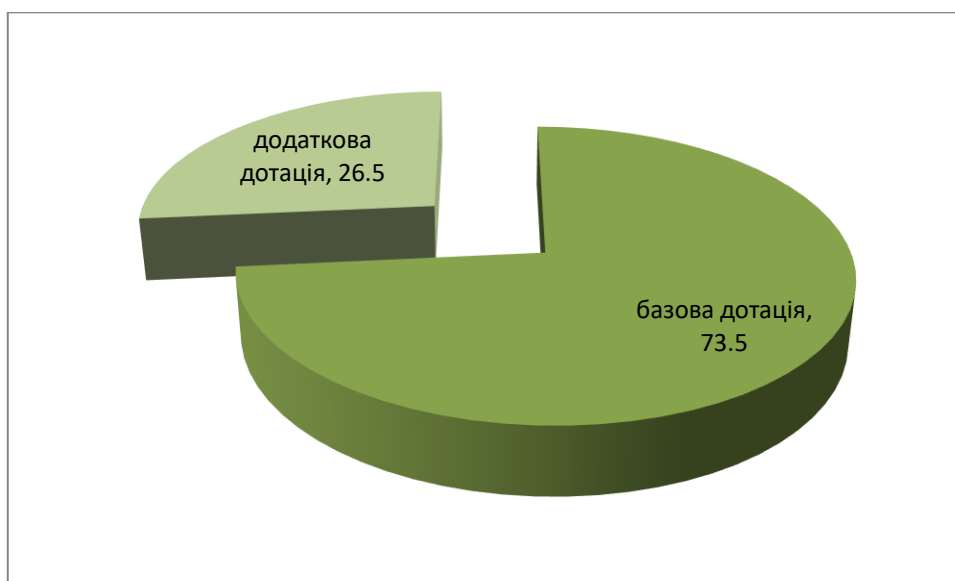

Рис. 2.9. Структура дотацій за видами у 2022 році

Примітка. Складено автором за даними джерела [16]

Дані, подані у таблиці 2.3 зображають тенденцію до росту дотацій з 21,6 млрд. грн. у 2020 році до 22,2 млрд. грн. у 2022 році, або на 0,6 млрд. грн. У складі дотацій більше 73 % займає базова дотація, на додаткові дотації прападає 26,5 %. Динаміка абсолютних показників вказує на зростання базової дотації за аналізований період на 3 млрд. грн. (з 13,3 млрд. грн. у 2020 році до 16,3 млрд. грн. у 2022 році). Динаміка надходження додаткових дотацій вказує на їх скорочення на 2,3 млрд. грн. (з 8,3 млрд. грн. до 5,9 млрд. грн.). Зазначимо, що додаткові дотації обґрунтовуються поточною ситуацією в країні та тими необхідними завданнями, які стоять перед країною у певний період часу. Зокрема, у 2021 році введено нову додаткову дотацію, пов'язані із проведенням розрахунків на протязі опалювального сезону за комунальні платежі для установ та організацій комунальної власності. У 2022 році було запроваджено ще дві додаткові дотації:

- «додаткова дотація з державного бюджету обласним бюджетам Донецької та Луганської областей на здійснення заходів, щодо усунення наслідків ескалації воєнного конфлікту;

- додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам для надання компенсації закладам комунальної форми власності, закладам освіти державної форми власності, що передані на фінансування з місцевих бюджетів, закладам спільної власності територіальних громад області, що перебувають в управлінні обласних рад» [4].

Таким чином, в сучасних умовах формування та розподілу міжбюджетних трансфертів у формі дотацій необхідно вдосконалити шляхом проведення реформи механізму надання цих фінансових ресурсів. Це можливо шляхом постійного моніторингу як на етапі бюджетного планування, так і на етапі виконання державних і місцевих бюджетів.

2.3. Субвенції з державного бюджету: порядок надання та використання

Значним джерелом формування міжбюджетних трансфертів у складі дохідної частини місцевих бюджетів в останні роки є субвенції. Так, якщо у 2014 році вони займали 50,67 % усіх міжбюджетних трансфертів, то у 2022 році – більше 80 %.

Динаміка надходження субвенцій до місцевих бюджетів у 2020-2021 роках вказує на їх зростання з 138,6 млрд. грн. до 179,9 млрд. грн. або на 41,3 млрд. грн. У 2022 році відмічається скорочення обсягів субвенцій на 65,3 млрд. грн. до рівня 114,6 млрд. грн., що пов'язано із пріоритетністю у наданні коштів на фінансування ЗСУ та ведення військових дій.

Найбільшу питому вагу у структурі наданих місцевим бюджетам субвенцій займає у 2022 році освітня субвенція – 84,4 %.

Таблиця 2.3

**Динаміка надання субвенцій з державного бюджету місцевим
бюджетам в розрізі їх видів за період 2020-2022 років**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	приріст млрд. грн.	питома вага, %
Субвенції, всього, <i>в тому числі:</i>	138,6	179,9	114,6	--24,0	100,0
освітня субвенція	81,2	100,1	96,7	15,5	84,4
медична субвенція	14,6	—	—	—	—
— субвенція на реалізацію проектів з реконструкції, капітального ремонту приймальних відділень в опорних закладах охорони здоров'я ;	1,4	—	—	—	—
— субвенція на реалізацію проектів в рамках Надзвичайної кредитної програми для відновлення України	1,0	1,6	0,2	-0,8	0,2
— субвенція на здійснення підтримки окремих закладів та заходів у системі охорони здоров'я	3,5	5,4	2,8	-0,7	2,4
— субвенція на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій	1,7	6,3	—	4,6	—
— субвенція на проведення виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів	1,9	—	—	—	—
— субвенція на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах	22,2	25,7	7,4	-14,8	6,5
— субвенція на лікування та боротьбу з поширенням Covid-19	2,4	0,9	—	-1,5	—
— субвенція на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»	1,6	1,2	—	-0,4	—
— субвенція на реалізацію інфраструктурних проектів та розвиток об'єктів соціально-культурної сфери;	—	8,1	—	-	—
— субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами;	0,5	0,5	0,5	-	0,4
— субвенція на погашення заборгованості з різниці в тарифах;	—	22,0	—	-	—
— субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на розвиток спортивної інфраструктури;	—	1,6	—	-	—
— субвенція на забезпечення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану;	—	—	6,1	-	5,3
— субвенція на здійснення заходів щодо підтримки територій, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту на сході України;	—	—	0,5	-	0,4
— інші субвенції	8,5	4,0	0,4	-8,1	0,3

Примітка. Складено автором за даними джерела [16]

Слід відмітити, що у 2020-2021 роках питома вага освітньої субвенції складала 55,6 % та 58,6 % відповідно. Зростання частки освітньої субвенції при скороченні її абсолютних значень вказує на скорочення субвенційних виплат у 2022 році за іншими напрямками. Динаміка освітньої субвенції за період 2020-2021 років в абсолютних вимірах зросла на 18,9 млрд. грн. (з 81,2 млрд. грн. до 100,1 млрд. грн.), а у 2022 році скоротилася до 96,7 млрд. грн., або на 3,4 млрд. грн. Дана ситуація пов'язана із скороченням окремих статей витрат, закладених у освітню субвенцію 2022 року.

Зауважимо, що якщо у складі субвенцій загалом, наданих з державного бюджету місцевим бюджетам у 2020 році їх кількість складала близько 50 спрямувань, то у 2022 році – профінансовано було лише до 10 субвенційних напрямів. Це пов'язано з обмеженістю фінансових ресурсів в умовах воєнного стану в Україні. Також, зазначимо, що субвенції, як безповоротне спрямування коштів за цільовим призначенням, входять до складу оперативного бюджетного регулювання соціально-економічними процесами у суспільстві. Тому напрями їх спрямування можуть щорічно змінюватися в залежності від поточної ситуації в країні, наявних або потенційних ризиків та багатьох інших факторів. Так, за аналізований період медична субвенція була характерна тільки у 2020 році, у наступному 2021 році у складі субвенцій вона відмінена, що пояснюється проведенням медичної реформи в Україні та переформатування фінансового забезпечення галузі охорони здоров'я за зразком розвинутих країн світу, при якому створено Національну службу здоров'я України (НЗСУ) та прийнято Концепцію реформи фінансування системи охорони здоров'я. Дана Концепція передбачає основні етапи та поетапний план заходів з впровадження цієї реформи. Ключовими завданнями медичної реформи визначено поступовий перехід від постатейного фінансування послуг у сфері охорони здоров'я до фінансування за результатами їх діяльності, що безпосередньо сприятиме підвищенню рівня ефективної діяльності медичної системи та вдосконаленню новітніх підходів до моделі її фінансування. Зокрема, до переліку основних змін, передбачених медичною реформою відносять:

- «впровадження державного гарантованого пакета медичної допомоги;
- утворення єдиного національного замовника медичних послуг;
- створення нових можливостей для здійснення місцевою владою повноважень у сфері охорони здоров'я;
- автономізація постачальників медичної допомоги; запровадження принципу “гроші ходять за пацієнтом”;
- розбудова сучасної системи управління медичною інформацією» [22]

Таким чином, що стосується сфери охорони здоров'я, то у складі субвенцій залишилися окремі напрями її фінансування, пов'язані зі здійсненням підтримки певних закладів та заходів у медичній системі, з реалізацією проектів щодо проведення капітального ремонту, реконструкції опорних закладів охорони здоров'я та боротьбою з поширенням Covid-19. Ці напрями субвенційних виплат щороку скорочувалися і у 2022 році було профінансовано лише субвенцію на здійснення підтримки окремих закладів у сфері охорони здоров'я, обсяг якої становив 2,8 млрд. грн., що менше на 2,6 млрд. грн., ніж у попередньому 2021 році. Інші субвенційні виплати на дану галузь у 2022 році вже не фінансувались. Питома вага даної субвенції у загальному їх обсязі у 2022 році становила 2,4 %.

Натомість, у 2022 році з'явилися нові субвенції, пов'язані із воєнним станом в Україні та боротьбою зі збройною агресією росії на території України, зокрема:

- «субвенція на забезпечення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану;
- субвенція на здійснення заходів щодо підтримки територій, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту на сході України» [16].

Розміри цих субвенцій складали 6,1 млрд. грн. та 0,5 млрд. грн. відповідно, питома вага цих субвенцій у загальному обсязі субвенційних виплат склала 5,3 % та 0,3 % відповідно.

Відмітимо, що у 2022 році багато субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам не було профінансовано. Так, до таких найбільших за обсягом призначених фінансових ресурсів субвенцій слід віднести:

- «субвенція на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій»;
- субвенція на лікування та боротьбу з поширенням Covid-19;
- субвенція на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»;
- субвенція на реалізацію інфраструктурних проектів та розвиток об'єктів соціально-культурної сфери;
- субвенція на погашення заборгованості з різниці в тарифах;
- субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на розвиток спортивної інфраструктури» [16].

На рис. 2.10 зображено структуру субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам у 2022 році.

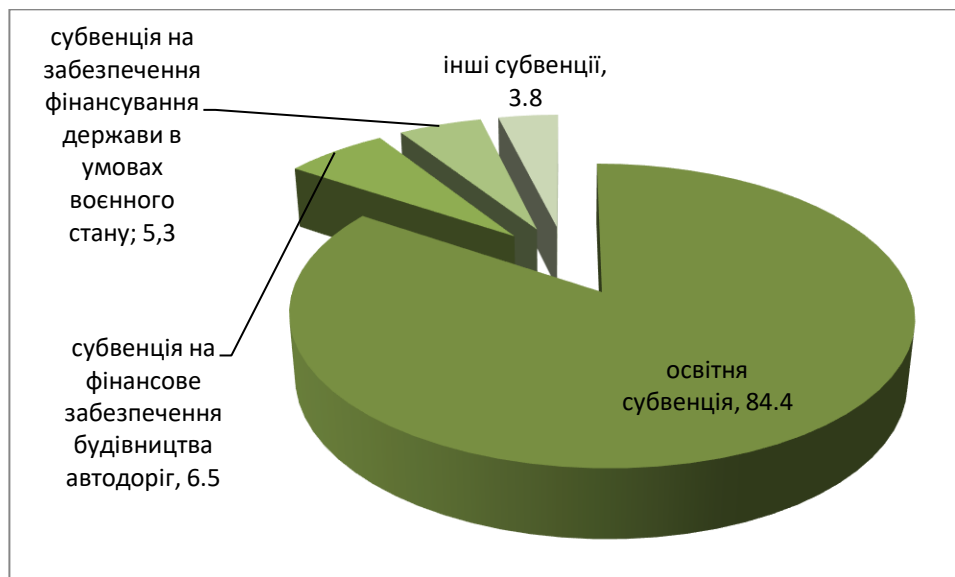

Рис. 2.10. Структура субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам у 2022 році

Таким чином, найбільшим обсягом серед усіх субвенцій у 2022 році місцевим бюджетам була освітня субвенція, частка якої становила 84,4 %. Надання освітньої субвенції місцевим бюджетам розраховується відповідно до

затвердженої формули. До показників, які враховуються при розрахунку даної формули відносять ті, що представлені на рис. 2.11.

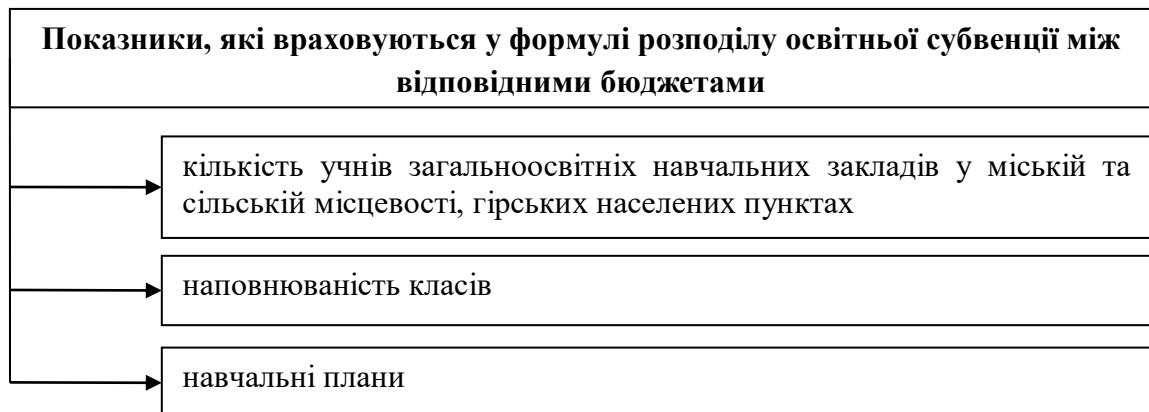

Рис. 2.11. Показники, які враховуються у формулі розрахунку освітньої субвенції для місцевих бюджетів [3]

Освітня субвенція спрямовується на оплату праці з нарахуваннями педагогічних працівників у навчальних закладах.

Залишки коштів, наданих у вигляді освітньої субвенції, на кінець бюджетного періоду залишаються на поточних рахунках місцевих бюджетів і можуть використовуватися у наступному бюджетному році з врахуванням цільового призначення цієї субвенції, а також на поновлення матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів в територіальних утвореннях. Залишки цих коштів можуть бути спрямовані на такі видатки [30]:

- купівля шкільних автобусів для перевезення учнів з віддалених місцевостей;
- поновлення навчального та матеріально-технічного забезпечення бази ЗНЗ;
- придбання посібників і підручників для навчання учнів у ЗНЗ;
- «оснащення загальноосвітніх навчальних закладів засобами навчання з фізики, хімії, біології, географії, математики, навчальними комп'ютерними комплексами з мультимедійними засобами навчання (інтерактивна дошка, мультимедійний проектор, під'єднаний до комп'ютера вчителя, учнівське

комп'ютерне обладнання, програмне забезпечення, електронні підручники, комутаційне обладнання тощо)» [32];

- підключення ЗНЗ до Інтернет-ресурсів;
- проведення заходів у сфері забезпечення енергозбереження і енергоефективності.

Освітня субвенція враховує витрати на підвищення соціальних стандартів та обслуговування учнів, які отримують загальну середню освіту. Крім того, при розрахунку освітньої субвенції враховано резерв коштів, який становить до 1% від загального обсягу субвенції. Зазначені фінансові ресурси спрямовуються виключно на оплату праці з урахуванням винагород педагогічних працівників установ загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, що перебувають у державній або комунальній власності. Це здійснюється з метою забезпечення необхідних видатків на «отримання повної загальної середньої освіти, інклюзивно-ресурсних центрів та на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти» [36]. Також, ці кошти направляються на державну підтримку осіб із особливими освітніми потребами та забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти в рамках ініціативи «Нова українська школа». Субвенція також орієнтована на підвищення кваліфікації педагогічних працівників, закупівлю меблів, комп'ютерного та мультимедійного обладнання, а також дидактичних матеріалів.

Субвенція, яка надається для державної підтримки осіб з особливими освітніми потребами, спрямована на забезпечення державної підтримки для отримання освіти дітьми, які мають сліпоту та порушення зору, глухоту та проблеми із слухом, тяжкі порушення мовлення, затримку психічного розвитку, порушення опорно-рухового апарату, розлади інтелектуального розвитку, а також складні порушення розвитку, включаючи розлади аутичного спектра. Ці кошти спрямовані на підтримку освітнього процесу в закладах та установах

освіти для забезпечення належних умов та можливостей навчання дітей із специфічними освітніми потребами.

В Україні протягом останніх років значно зросли обсяги субвенцій, що надходять з державного бюджету до місцевих. Це стало результатом недосконалості вітчизняної системи бюджетного вирівнювання та недостатньої фінансової підтримки органів місцевого самоврядування для вирішення актуальних потреб територіальних громад. Однак зростаючі обсяги цільових субвенцій не завжди забезпечують успішне вирішення завдань регіонального розвитку. Вирішення проблем, пов'язаних із наданням і використанням цільових субвенцій, має потенціал оптимізувати систему міжбюджетних трансфертів та підвищити ефективність використання обмежених фінансових ресурсів держави та місцевих органів самоврядування. Це, в свою чергу, сприятиме більш повному та якісному задоволенню потреб населення у суспільно корисних послугах.

Висновки до розділу 2

Аналіз вітчизняної практики застосування міжбюджетних трансфертів при збалансуванні місцевих бюджетів дозволяє зробити такі висновки:

1. За період 2020-2021 років доходи місцевих бюджетів характеризувалися тенденцією до зростання з 471,5 млрд. грн. до 580,7 млрд. грн. або на 109,2 млрд. грн. У наступному 2022 році доходи місцевих бюджетів значно скоротилися і становили 555,1 млрд. грн., скорочення показника склало 25,6 млрд. грн., що обумовлено впливом російсько-української війни, а відтак скоротилися діяльність суб'єктів господарювання, значна територія України залишилася під окупацією, значна зовнішня і внутрішня міграція населення. Усе це призвело до скорочення різних видів надходжень до місцевих бюджетів держави.

У складі доходів місцевих бюджетів значну частку займають офіційні (міжбюджетні) трансфerti. Питома вага цих трансфертів у складі доходів

місцевих бюджетів за аналізований період знаходиться в межах 24,7 % (2022 рік) – 34,9 % (2021 рік).

2. Міжбюджетні трансфerti представлені різними видами дотацій і субвенцій, а також іншими видами трансфертів у вигляді грантів та надходжень в рамках допомоги від ЄС, міжнародних організацій та урядів інших країн. Співвідношення дотацій і субвенцій вказує на суттєву перевагу субвенцій над дотаціями (див. рис. 2.2). Так, дане співвідношення не має чіткої тенденції щодо зростання чи зменшення одних видів трансфертів над іншими. Зокрема, у 2020 році питома вага дотацій становила 14,5 %, а її абсолютні значення склали 21,6 млрд. грн., у 2021 році питома вага дотацій скоротилася до 11,2 % при зростанні її абсолютних значень до 22,8 млрд. грн., або на 1,2 млрд. грн. більше, ніж у попередньому році. У 2022 році частка дотацій зросла на 5 % і становила 16,2% при скороченні її абсолютного показника на 0,6 млрд. грн. у порівнянні з попереднім роком. Інші види трансфертів займають менше 0,1 % усіх трансфертних платежів на протязі аналізованого періоду часу.

3. Особливістю надання міжбюджетних трансфертів є її різносторонній характер, який передбачає надання коштів з державного бюджету місцевим бюджетам у вигляді базової дотації та різних видів субвенцій. А також передача коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету у вигляді реверсної дотації. На рис. 2.3 представлено суми трансфертних платежів, передані у 2021-2022 роках за різними спрямуваннями. Так, місцевими бюджетами у 2021 році з державного бюджету отримано 203,2 млрд. грн. коштів у вигляді базової дотації, додаткових дотацій та різних субвенцій. У наступному 2022 році обсяг цих коштів уже склав 137 млрд. грн., що менше, ніж у попередньому році на 66,2 млрд. грн. У 2022 році обсяг базової дотації склав 16,3 млрд. грн., а реверсна дотація склала 8,9 млрд. грн.

4. Вагомим джерелом формування міжбюджетних трансфертів у складі доходів місцевих бюджетів в останні роки є субвенції.

Основу субвенцій, наданих з державного бюджету місцевим бюджетам становить освітня субвенція, частка якої у 2022 році становила 84,4 % у складі субвенцій загалом, або 96,7 млрд. грн.

Зауважимо, що якщо у складі субвенцій загалом, наданих з державного бюджету місцевим бюджетам у 2020 році їх кількість складали близько 50 спрямувань, то у 2022 році – профінансовано було лише до 10 субвенційних напрямів. Це пов'язано з обмеженістю фінансових ресурсів в умовах воєнного стану в Україні.

До інших вагомих субвенцій у 2022 році слід віднести субвенцію, яка надається для державної підтримки осіб з особливими освітніми потребами, сума якої становила 0,5 млрд. грн., а також субвенція на забезпечення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану у сумі 6,1 млрд. грн.

Таким чином, субвенції, як безповоротне та безоплатне спрямування коштів за цільовим призначенням, входять до складу оперативного бюджетного регулювання соціально-економічними процесами у суспільстві. Тому напрями їх спрямування можуть щорічно змінюватися в залежності від поточної ситуації в країні, наявних або потенційних ризиків та багатьох інших факторів.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ

В умовах економічної нестабільності та модернізації суспільно-політичних та економічних відносин стає важливим питання формування ефективних механізмів державного стимулювання та регулювання економічної діяльності в регіоні. Ці заходи спрямовані на протидію деструктивному впливу факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, а також на створення сприятливих умов для забезпечення економічного зростання в країні.

Протягом останніх років система міжбюджетних відносин в Україні пройшла значні трансформації – від традиційного безсистемного та необґрунтованого механізму міжбюджетного перерозподілу ресурсів до побудови ринкової системи бюджетного регулювання, ґрунтованої на ефективних методах та інструментах. Основним інструментом для реалізації системи фінансових відносин між місцевими та центральними органами влади є міжбюджетні відносини. Їх ефективна реалізація виступає дієвим чинником економічного та політичного розвитку України. Тому ці відносини постійно удосконалюються з метою вирішення завдань, пов'язаних із забезпеченням соціально-економічного зростання окремих адміністративно-територіальних одиниць і всієї держави в цілому, а також для усунення розбіжностей у рівнях розвитку регіонів і підвищення фінансового забезпечення місцевого самоврядування. В таких умовах міжбюджетні відносини виступають одним із невеликих засобів, які, завдяки різноманітності форм, моделей, методів та інструментів, забезпечують вплив держави на регіони з метою стабілізації та стимулювання їх розвитку.

В Бюджетному кодексі України міжбюджетні відносини визначено, як «відносини між державою, Автономною Республікою Крим та територіальними громадами щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами,

необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією та законами України» [34].

У світовій практиці існують три основні моделі регулювання міжбюджетних відносин:

1. *Централізована модель*: реалізується державними органами влади, такими як Міністерство фінансів України. Її основна мета - забезпечення однакових можливостей органів місцевої влади у отриманні доходів та здійсненні витрат;
2. *Децентралізована модель*: полягає в наданні місцевим органам влади фінансової самостійності в межах їх повноважень та можливостей;
3. *Змішана модель*: зазвичай використовується в країнах з перехідною економікою та є перехідним етапом до децентралізованої моделі фінансового управління в регіоні.

Вважається, що оптимальною є модель міжбюджетних відносин, яка передбачає рівень фіскальної незалежності органів місцевого самоврядування за умови збереження бюджетної класифікації та порядку виконання і ведення бухгалтерського обліку й звітності. Україні необхідно знайти «ефективні форми взаємодії державних та місцевих фінансів, за яких буде гарантовано фінансову незалежність місцевих рад та ефективність використання фінансів» [47].

Система міжбюджетних трансфертів представляє собою складну та різнопланову систему розподілу фінансових ресурсів. Українська модель міжбюджетних відносин, що існує протягом тривалого періоду, успадковує основні риси адміністративно-командної системи управління. Вона характеризується великою централізацією у процесах формування та розподілу бюджетних коштів, що суттєво обмежує можливості місцевих органів влади у виконанні своїх обов'язків забезпечення екологічного, соціального та економічного розвитку регіону.

Досвід бюджетного регулювання вказує на те, що «збільшення обсягів дотаційних ресурсів призводило до незацікавленості органів місцевого самоврядування в пошуку додаткових джерел доходів бюджетів для

фінансування власних та закріплених повноважень, зниження ефективності використання одержаних коштів і, як наслідок, до низької результативності всієї системи міжбюджетних відносин» [51, с. 13].

У 2015 році відбулись значущі зміни в бюджетному та податковому законодавстві, спрямовані на підвищення фінансової стабільності та автономії місцевих бюджетів. Важливим кроком у цьому напрямку стали зміни до Бюджетного кодексу України, які були прийняті 28 грудня 2014 року. Ці зміни визначили новий розподіл повноважень між різними рівнями влади та передбачили перехід частини доходів обласних та районних бюджетів до складу бюджетів міст, сіл і селищ.

Додатково, розширено перелік джерел отримання доходів, до якого тепер входять: плата за землю, єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва, плата за торговельний патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності, фіксований податок на доходи фізичних осіб від підприємницької діяльності та надходження адміністративних штрафів. Значущим аспектом також є введення податку на нерухоме майно та його включення до складу місцевих податків і зборів.

Один із позитивних аспектів функціонування місцевих бюджетів в умовах розвитку демократичних засад суспільства полягає в помітному зменшенні частки офіційних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів. Формування власних доходів місцевих бюджетів стає ключовим аспектом у контексті децентралізації бюджетної системи. Місцеві бюджети є основною ланкою бюджетної системи, а водночас, вони складають її фундамент, що потребує зміцнення відповідно до функцій відповідного рівня влади. Для ефективного фінансування видатків, що здійснюються з місцевих бюджетів, важливим є високий рівень власних доходів. Однак, результати проведеного аналізу підтверджують, що органи місцевого самоврядування не мають достатньо ресурсів, що призводить до високої частки отримання дотацій та субвенцій.

Отже, настає потреба у створенні умов для підвищення інтересу органів місцевого самоврядування у збільшенні власних бюджетних ресурсів. Розглядається доцільним розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері місцевого оподаткування з метою активізації соціально-економічного розвитку відповідних територій. Самостійність органів місцевої влади та управління дозволить забезпечити, перш за все, «відповідність у рішеннях та діях місцевих органів влади інтересам жителів цих територій; вищий рівень надходження доходів, оскільки місцеве населення сплачуватиме податки та інші обов'язкові платежі при розумінні реального зв'язку між здійсненими платежами та кількістю і якістю отримуваних послуг; більш відповідальний підхід зі сторони місцевих органів влади до управління бюджетними ресурсами на відповідних їм територіях» [54].

У зв'язку з економічною нестабільністю надаються практичні рекомендації органам місцевого самоврядування щодо оптимізації їхньої фінансової бази. Для забезпечення наповнення доходної частини місцевих бюджетів уточнено кілька напрямків удосконалення фінансово-бюджетної політики:

- проведення щоденного моніторингу надходження доходів до місцевих бюджетів за основними податками;
- аналіз платників та об'єктів оподаткування в сфері місцевих податків;
- інвентаризація об'єктів комунальної землі та майна для ефективного їх використання;
- індивідуальна робота з недобросовісними платниками податків для активізації стягнення податкової заборгованості та штрафів.

Однією з найважливіших завдань економічних перетворень в Україні є реформування фінансових відносин між державою та місцевим самоврядуванням. Ця реформа передбачає розширення функцій і повноважень органів місцевого самоврядування у сфері розробки та реалізації політики місцевого та регіонального розвитку. Успіх цього процесу значною мірою залежить від зусиль самих органів місцевого самоврядування та їхнього

усвідомлення необхідності інноваційного розвитку наявного соціально-економічного потенціалу та інфраструктури в умовах індустріальної економіки та науково-технічного прогресу.

До ключових аспектів у зміцненні дохідної бази місцевих бюджетів відноситься наявність стабільної законодавчої бази для організації міжбюджетних відносин. Ця база повинна дотримуватися єдиної методології визначення обсягів дотацій та субвенцій, враховуючи принципи економічної ефективності, соціальної справедливості та політичної стабільності. Важливою є також проста та зрозуміла методика обчислення цих обсягів.

Система міжбюджетних відносин в Україні, що формується в умовах створення самостійної бюджетної системи на засадах децентралізму, не завжди розвивається послідовно та раціонально, що викликає обговорення щодо необхідності її вдосконалення на всіх рівнях влади. Один із ключових недоліків децентралізованої моделі міжбюджетних відносин полягає в ускладненні координації дій уряду для досягнення макроекономічних цілей та забезпечення балансу фінансових можливостей у державі.

Економічні аспекти регулювання міжбюджетних стосунків стосуються принципів визначення організаційних основ взаємодії між державними органами влади та органами місцевого самоврядування щодо розподілу доходів і видатків між різними рівнями бюджетної системи. Важливо відзначити, що сучасна система регулювання міжбюджетних стосунків в Україні не відповідає фінансовим потребам місцевих органів влади, ураховуючи їхні зобов'язання; не ґрунтується на місцевих фінансових потребах; збільшує залежність місцевих органів влади від обсягу міжбюджетних трансфертів з Державного бюджету. Це свідчить про складність і суперечливість системи міжбюджетних стосунків в Україні. Виникає думка, що, можливо, потрібне вдосконалення самої конституційної моделі організації міжбюджетних стосунків в Україні.

Необхідність досягнення фінансової стабільності в Україні ставить перед нами нові завдання у сфері регулювання міжбюджетних відносин. Оптимізація і систематизація цих відносин мають сприяти вирішенню різноманітних

фінансових, економічних і політичних проблем у країні. Подальше реформування міжбюджетних відносин має на меті забезпечити їх баланс та прозорість, а також створити основу для здійснення державної регіональної політики та спонукання органів місцевого самоврядування збільшувати надходження до місцевих бюджетів.

Вважаємо, що пошук сучасних підходів до вирішення проблем оптимізації системи міжбюджетних трансфертів в умовах розширення бюджетних прав органів місцевого самоврядування повинен базуватися на таких основних положеннях:

- у процесі балансування бюджетів не обов'язково преслідувати повне вирівнювання, оскільки це може позбавити місцеві органи стимулів для поліпшення свого фінансового стану. Навпаки, в умовах перехідної економіки слід акцентувати стимулюючу функцію міжбюджетних трансфертів, особливо порівняно з країнами з розвинутою і стабільною економікою;

- розподіл вирівнювальних трансфертів слід здійснювати за допомогою формульного підходу. При цьому важливо забезпечити стабільність формульного розрахунку на тривалий період, що сприятиме покращенню прозорості міжбюджетних відносин і підвищить їх ефективність. За необхідності вдосконалення алгоритму розрахунків, використання цільових субвенцій може бути більш доцільним, ніж внесення змін до встановленої формули;

- раціонально впровадити прямі розрахунки міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом та бюджетами територіальних громад різних рівнів. Проте перед впровадженням цього заходу слід закінчити реформу адміністративно-територіального устрою в країні та оптимізацію функціонування вітчизняної казначейської системи;

- порядок міжбюджетних відносин на рівні сіл, селищ, міст районного підпорядкування та адміністративних районів потребує вдосконалення. У цьому контексті важливо зосередитися не лише на питаннях удосконалення процедур розрахунку обсягів трансфертних платежів, але й на вдосконаленні

правового регулювання ключових аспектів взаємодії між учасниками процесу перерахування міжбюджетних трансфертів на місцевому рівні.

Таким чином, розуміння сутності міжбюджетних відносин є дуже важливим з практичної точки зору, оскільки воно сприяє не лише удосконаленню політики у цьому напрямі, але й розробці практичних інструментів для її успішної реалізації.

Рис. 3.1. Фінансові інструменти міжбюджетного регулювання на територіальному рівні [58]

Вирішення проблем, пов'язаних із покращенням міжбюджетних відносин в Україні, неможливе без забезпечення фінансової незалежності місцевого

самоврядування та вивчення передового досвіду розвинених країн. Це дозволить обґрунтувати принципи подальшого реформування цієї сфери. Як зазначає Польова О.Л. та Мироненко М.Ю., «тільки бюджетне регулювання як механізм міжбюджетних відносин повинно корегувати пропорції розподілу фінансових ресурсів між бюджетами бюджетної системи країни із врахуванням діючих норм бюджетного законодавства. Поняття міжбюджетного регулювання базується на сукупності фінансових інструментів, які впливають прямо та опосередковано» [36, с. 61] (див. рис. 3.1).

Зарубіжний досвід свідчить, що розвиток місцевого самоврядування стає ключовим фактором економічного зростання. Головною метою є формування потужних та результативних громад, які виступатимуть каталізаторами розвитку в Україні. Основною тепер задачею є забезпечення здатності громад ефективно концентрувати та направляти фінансові ресурси на проекти регіонального розвитку, включаючи створення паспортів територіальних громад. Децентралізація має стати каталізатором проведення реформ в освіті, медицині, житлово-комунальному господарстві та підвищення енергоефективності національної економіки.

Основні завдання для успішної реалізації бюджетної децентралізації в Україні включають:

- підтримку процесів об'єднання територіальних громад та підвищення їхньої спроможності, оскільки об'єднані громади отримають кращі фінансові умови та можливості для подальшого розвитку;
- передачу повноважень на місця з метою оптимізації видатків: чіткий розподіл повноважень та відповідальності на різних рівнях – громад, міста, району, області, особливо в сферах освіти та охорони здоров'я. Оптимізація видатків у цих сферах сприятиме ефективному управлінню місцевими громадами.

Ключовою умовою для будівництва демократичної держави є фінансова незалежність органів місцевого самоврядування. Розв'язання більшості фінансових питань на місцевому рівні становить основу для вирішення

загальнодержавних соціально-економічних і політичних проблем у державі. Для успішної реалізації реформи бюджетної децентралізації та забезпечення ефективності механізму бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку необхідно розширювати права місцевих органів влади, зміцнювати їх бюджетну самостійність та визначати відповідальність.

Висновки до розділу 3

Проведений аналіз використання міжбюджетних трансфертів як інструменту бюджетного регулювання дозволив виокремити ряд пропозицій щодо їх удосконалення. Для успішної реалізації реформи бюджетної децентралізації та забезпечення ефективності механізму бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку необхідно розширювати права місцевих органів влади, зміцнювати їх бюджетну самостійність та визначати відповідальність. Серед першочергових кроків на поточному етапі можуть бути:

- прийняття змін до законодавства України, спрямованих на децентралізацію влади та чітке визначення функцій місцевих громад. Питання оптимального розподілу повноважень та фінансових ресурсів між центральними та місцевими органами влади та місцевим самоврядуванням є однією з ключових умов для підвищення ефективності функціонування бюджетної системи;

- визначення прав та повноважень органів місцевого самоврядування та об'єднаних територіальних громад, створених відповідно до законодавства та перспективного плану формування територій громад, є однією з ключових задач. Це передбачає розроблення моделі розподілу повноважень між різними рівнями бюджетів (місцевий, субрегіональний, регіональний) на засадах субсидіарності та закріплення фінансових джерел відповідно до повноважень. Це вимагає чіткого визначення переліку власних та делегованих повноважень, а

також їх законодавчого закріплення шляхом внесення змін Бюджетного кодексу України;

- розробка та затвердження державних соціальних стандартів також потребує удосконалення методики розрахунку вартості соціальних послуг для всіх галузей (освіти, охорони здоров'я тощо). Це дозволить визначати грошовий еквівалент наданої послуги та її склад. Затвердження соціальних стандартів сприятиме оптимізації кількості та структури бюджетних установ, а також підвищить ефективність планування та використання бюджетних коштів на всіх рівнях;

- забезпечення точності призначення соціальних пільг передбачає розробку та ухвалення ефективного механізму для адресного надання пільг і визначення їх фінансової оцінки;

- зміцнення фінансового забезпечення місцевого самоврядування потребує розробки змін до бюджетно-податкового законодавства для впровадження механізму зарахування до місцевих бюджетів частини податку на прибуток підприємств, зареєстрованих у реєстрі великих платників податків, з власною юридичною реєстрацією та виробничими потужностями, які здійснюють свою діяльність на території області;

- підвищення ефективності міжбюджетних відносин передбачає удосконалення механізму фінансування регіонального розвитку;

- удосконалення системи планування регіонального розвитку вимагає розробки та затвердження методичних рекомендацій щодо проведення моніторингу та оцінки результативності регіональних стратегій і планів заходів, а також методичних рекомендацій для формування та виконання плану соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади.

ВИСНОВОК

Значну роль у формуванні бюджетної політики та організації бюджетного процесу відіграє міжбюджетне регулювання, завданням якого є перерозподіл фінансових ресурсів між різними бюджетами для забезпечення відповідності повноважень, що передбачені законодавчими актами, здійсненню відповідних бюджетів та фінансових ресурсів для їх виконання. Однією з форм реалізації цих принципів є використання міжбюджетних трансфертів.

Міжбюджетні трансфери представляють собою фінансові кошти, які передаються з одного бюджету до іншого безоплатно та безповоротно. Перелік таких трансфертів, які можуть бути враховані в державному бюджеті для місцевих бюджетів, визначено в статті 97 Бюджетного кодексу України.

Система міжбюджетних трансфертів включає три основних види:

- Дотації (базова та реверсна);
- Субвенції;
- Додаткові дотації.

Аналіз вітчизняної практики застосування міжбюджетних трансфертів при збалансуванні місцевих бюджетів дозволяє зробити такі висновки:

1. За період 2020-2021 років доходи місцевих бюджетів характеризувалися тенденцією до зростання з 471,5 млрд. грн. до 580,7 млрд. грн. або на 109,2 млрд. грн. У наступному 2022 році доходи місцевих бюджетів значно скоротилися і становили 555,1 млрд. грн., скорочення показника склало 25,6 млрд. грн., що обумовлено впливом російсько-української війни, а відтак скоротилися діяльність суб'єктів господарювання, значна територія України залишилася під окупацією, значна зовнішня і внутрішня міграція населення. Усе це призвело до скорочення різних видів надходжень до місцевих бюджетів держави.

У складі доходів місцевих бюджетів значну частку займають офіційні (міжбюджетні) трансфери. Питома вага цих трансфертів у складі доходів

місцевих бюджетів за аналізований період знаходиться в межах 24,7 % (2022 рік) – 34,9 % (2021 рік).

2. Міжбюджетні трансфerti представлені різними видами дотацій і субвенцій, а також іншими видами трансфертів у вигляді грантів та надходжень в рамках допомоги від ЄС, міжнародних організацій та урядів інших країн. Співвідношення дотацій і субвенцій вказує на суттєву перевагу субвенцій над дотаціями (див. рис. 2.2). Так, дане співвідношення не має чіткої тенденції щодо зростання чи зменшення одних видів трансфертів над іншими. Зокрема, у 2020 році питома вага дотацій становила 14,5 %, а її абсолютні значення склали 21,6 млрд. грн., у 2021 році питома вага дотацій скоротилася до 11,2 % при зростанні її абсолютних значень до 22,8 млрд. грн., або на 1,2 млрд. грн. більше, ніж у попередньому році. У 2022 році частка дотацій зросла на 5 % і становила 16,2% при скороченні її абсолютного показника на 0,6 млрд. грн. у порівнянні з попереднім роком. Інші види трансфертів займають менше 0,1 % усіх трансфертних платежів на протязі аналізованого періоду часу.

3. Особливістю надання міжбюджетних трансфертів є її різносторонній характер, який передбачає надання коштів з державного бюджету місцевим бюджетам у вигляді базової дотації та різних видів субвенцій. А також передача коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету у вигляді реверсної дотації. Місцевими бюджетами у 2021 році з державного бюджету отримано 203,2 млрд. грн. коштів у вигляді базової дотації, додаткових дотацій та різних субвенцій. У наступному 2022 році обсяг цих коштів уже склав 137 млрд. грн., що менше, ніж у попередньому році на 66,2 млрд. грн. У 2022 році обсяг базової дотації склав 16,3 млрд. грн., а реверсна дотація склала 8,9 млрд. грн.

4. Вагомим джерелом формування міжбюджетних трансфертів у складі доходів місцевих бюджетів в останні роки є субвенції.

Оснoву субвенцій, наданих з державного бюджету місцевим бюджетам становить освітня субвенція, частка якої у 2022 році становила 84,4 % у складі субвенцій загалом, або 96,7 млрд. грн.

Зауважимо, що якщо у складі субвенцій загалом, наданих з державного бюджету місцевим бюджетам у 2020 році їх кількість складала близько 50 спрямувань, то у 2022 році – профінансовано було лише до 10 субвенційних напрямів. Це пов'язано з обмеженістю фінансових ресурсів в умовах воєнного стану в Україні.

До інших вагомих субвенцій у 2022 році слід віднести субвенцію, яка надається для державної підтримки осіб з особливими освітніми потребами, сума якої становила 0,5 млрд. грн., а також субвенція на забезпечення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану у сумі 6,1 млрд. грн.

Таким чином, субвенції, як безповоротне та безоплатне спрямування коштів за цільовим призначенням, входять до складу оперативного бюджетного регулювання соціально-економічними процесами у суспільстві. Тому напрями їх спрямування можуть щорічно змінюватися в залежності від поточної ситуації в країні, наявних або потенційних ризиків та багатьох інших факторів.

Проведений аналіз використання міжбюджетних трансфертів як інструменту бюджетного регулювання дозволив виокремити ряд пропозицій щодо їх удосконалення. Для успішної реалізації реформи бюджетної децентралізації та забезпечення ефективності механізму бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку необхідно розширювати права місцевих органів влади, зміцнювати їх бюджетну самостійність та визначати відповідальність. Серед першочергових кроків на поточному етапі можуть бути:

- прийняття змін до законодавства України, спрямованих на децентралізацію влади та чітке визначення функцій місцевих громад. Питання оптимального розподілу повноважень та фінансових ресурсів між центральними та місцевими органами влади та місцевим самоврядуванням є однією з ключових умов для підвищення ефективності функціонування бюджетної системи;

– визначення прав та повноважень органів місцевого самоврядування та об'єднаних територіальних громад, створених відповідно до законодавства та перспективного плану формування територій громад, є однією з ключових задач. Це передбачає розроблення моделі розподілу повноважень між різними рівнями бюджетів (місцевий, субрегіональний, регіональний) на засадах субсидіарності та закріплення фінансових джерел відповідно до повноважень. Це вимагає чіткого визначення переліку власних та делегованих повноважень, а також їх законодавчого закріплення шляхом внесення змін Бюджетного кодексу України;

– розробка та затвердження державних соціальних стандартів також потребує удосконалення методики розрахунку вартості соціальних послуг для всіх галузей (освіти, охорони здоров'я тощо). Це дозволить визначати грошовий еквівалент наданої послуги та її склад. Затвердження соціальних стандартів сприятиме оптимізації кількості та структури бюджетних установ, а також підвищить ефективність планування та використання бюджетних коштів на всіх рівнях;

– забезпечення точності призначення соціальних пільг передбачає розробку та ухвалення ефективного механізму для адресного надання пільг і визначення їх фінансової оцінки;

– зміцнення фінансового забезпечення місцевого самоврядування потребує розробки змін до бюджетно-податкового законодавства для впровадження механізму зарахування до місцевих бюджетів частини податку на прибуток підприємств, зареєстрованих у реєстрі великих платників податків, з власною юридичною реєстрацією та виробничими потужностями, які здійснюють свою діяльність на території області;

– підвищення ефективності міжбюджетних відносин передбачає удосконалення механізму фінансування регіонального розвитку.

Сучасна система взаємодії між бюджетами різних рівнів виявляється неідеальною, що породжує проблеми бюджетної асиметрії, збільшення залежності місцевих бюджетів від фінансової підтримки центральних органів та

інші виклики. У контексті воєнного стану актуальною стає проблема забезпечення справедливого балансу між національною безпекою, обороною і терміновими потребами мешканців територіальних громад. Таким чином, міжбюджетні відносини стають ключовим механізмом для досягнення такого балансу. В умовах воєнного часу економічний розвиток територіальних громад безпосередньо залежить від особливостей міжбюджетних відносин, які в першу чергу визначаються їхньою динамікою, складністю правового регулювання та великою кількістю підзаконних нормативно-правових актів.

Недоліками сучасних міжбюджетних відносин є декілька аспектів: відсутність компенсації втрат доходів місцевих бюджетів, спричинених наданням державою податкових пільг, що призводить до неможливості реалізації запланованих видатків із місцевих бюджетів; відсутність оперативного механізму реагування на фактичні зміни в переліку територій, які перебувають під впливом воєнних дій, і, відповідно, неможливість швидкого відновлення реверсної дотації до Державного бюджету України; обмежена можливість використання залишків окремих трансфертів за їх призначенням.

Присутність субвенцій у складі міжбюджетних трансфертів для місцевих бюджетів, спрямованих на відновлення інфраструктури, реалізацію інвестиційних проектів, а також надання податкових пільг, чітко свідчить про підтримку подальшого економічного розвитку територіальних громад, незважаючи на воєнні дії на території країни та необхідність значних коштів для потреб Збройних Сил України і територіальної оборони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альтернативні джерела фінансування розвитку об'єднаних територіальних громад : наук. доп. 2020. 41 с.
2. Архипенко І.М. Зарубіжний досвід децентралізації влади: уроки для України. *Теорія та історія державного управління. Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 4(39). С. 7–15.
3. Бюджетна система: Підручник. за ред. д. е. н., професора В. Г. Дем'янишина, д. е. н., професора О. П. Кириленко та д. е. н., професора З. М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 626 с.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI: URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Вплив війни на бюджети територіальних громад. Аналітичне дослідження показників бюджетів з 2021-2022 роки. Київ: 2023. URL: <https://hromady.org/vpliv-vijni-na-byudzheti-teritorialnix-gromad/>
6. Глизнер С. Поняття, типи та причини запровадження децентралізації в Україні. *Науковий журнал «Політикус»*. 2019. №1. С. 36-40. URL: http://politicus.od.ua/1_2019/6.pdf.
7. Гнидюк І. В., Дідківська Д. І. Вплив реформи децентралізації на фінансову спроможність місцевих бюджетів. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 565-570.
8. Грубляк О. М., Карвацький М. В. Оцінка ефективності реформування системи міжбюджетних відносин в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2018. Випуск 1. С. 317-321.
9. Гургула Т. Фінансове забезпечення спроможності територіальних громад: проблемні та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. С. 132–136.
10. Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: [монографія] Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 496 с.
11. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua>

12. Жаліло Я., Шевченко О., Павленко І., Романова В. та ін. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Аналіт. доп. Національний інститут стратегічних досліджень / за наук. ред. Жаліла Я., Київ, 2019. 192 с.
13. Загальний огляд розподілу субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій у 2020 р. URL: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/2020-07-13>
14. Західна О. Р., Петришин Х. Р. Бюджетна децентралізація: аналіз її впровадження в Україні та в світі. *Молодий вчений*. 2022. № 4. С. 80-87.
15. Звіт Рахункової палати України про результати аналізу формування та використання міжбюджетних трансфертів з Державного бюджету України місцевим бюджетам у 2020–2021 роках. Київ: 2022. URL: http://www.as-rada.gov.ua/doccatalog/document/16756589/Zvit_11-1_2022.pdf?subportal=main
16. Звіти про виконання місцевих бюджетів України у 2020-2022 рр. URL: <http://treasury.gov.ua/>
17. Інформація за оперативними даними про виконання Державного бюджету України за доходами, надходження до місцевих бюджетів та ЄСВ станом на 31.03.2023 року. URL: <https://www.treasury.gov.ua/storage/app/uploads/public/645/d1d/011/645d1d01184bf063450828>.
18. Кириленко О., Баранець Я. Досвід забезпечення фінансової спроможності ОТГ. *Вісник THEU*. 2020. № 3. С. 54-70.
19. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Русін В. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади: навч. посіб. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМНИЦТВО ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.
20. Кізима Т.О. Фінансова децентралізація в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Інноваційна економіка*. 2017. №7-8 (70). С. 145-149.
21. Кнір М., Будник Н. Бюджетна децентралізація та її вплив на соціально-економічний розвиток регіонів в Україні. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка*. 2020. № 5. С. 11-19.

- 22.Кобильнік Д. А. Міжбюджетні відносини у фінансуванні економічного розвитку територіальних громад у воєнний час. *Держава та регіони*. 2023. № 2 (80). С. 164-171.
- 23.Коломієць І., Пелехатий А. Теоретико-практичні аспекти формування об'єднаних територіальних громад в Україні. *Економіка України*. 2017. № 4 (665). С. 46–55.
- 24.Косарева І.П. Сукрушева Г.О. Свистак А.І. Теоретична сутність міжбюджетних відносин. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. Вип. 35. С. 399-405. URL : http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/35_2019_ukr/65.
- 25.Крайник О., Федорчак О. Фінансування розвитку ТГ в умовах децентралізації. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2022. Том 2. С. 118-126.
- 26.Куценко Т., Сіренко Я. Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад як пріоритет децентралізації управління. Аналіт. доповідь, 2019. 28 с.
- 27.Куценко Т.Ф., Вербицька А.О. Моделювання та оцінювання бюджетної спроможності об'єднаних територіальних громад в Україні: оглядовий аналіз. *Ефективна економіка*. 2020. №8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8114>.
- 28.Легка К. О. Фінансова децентралізація як основа регіонального розвитку. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6eba2a2c-c583-40ca-986c-a2f93ee9391f/content>
- 29.Лободіна З., Корнацька Р., Нечипоренко В. Міжбюджетні трансферти як фінансовий інструмент зменшення диспропорцій та активізації регіонального розвитку. *Галицький економічний вісник*. 2022. Вип. 1. С. 76-89.
- 30.Лободіна З.М. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації: моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 412 с.

- 31.Маршук Л.М., Лупіна Д.А. Міжбюджетні трансфери у фінансовому вирівнюванні адміністративно-територіальних формувань. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 637-642.
- 32.Наркізова Т.М. Теоретичні аспекти реалізації міжбюджетних відносин в Україні. URL: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2014/2\(73\)/uazt_2014_2_19.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2014/2(73)/uazt_2014_2_19.pdf)
- 33.Овчарова Н.В. Міжбюджетні трансфери в механізмі формування та реалізації державої бюджетної політики в соціальній сфері. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/59390/2/Ovcharova..pdf>
- 34.Письменний В.В. Міжбюджетні трансфери як інструмент фінансового вирівнювання територій. *Економіка та держава*. 2017. № 6. С. 24-30.
- 35.Податковий кодекс України 02.12.2010 № 2755-VI URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
- 36.Польова О. Л. Міжбюджетні відносини як інструмент механізму розвитку територіальних громад. *Економіка і суспільство*. 2022. № 39. С. 61-69.
- 37.Порядок та умови надання медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам. Постанова Кабінету міністрів України від 23.01.2015 р. № 11 зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/6-2015-%D0%BF#n18>
- 38.Порядок та умови надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2014 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6-2015-%D0%BF#n18>.
- 39.Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2017 р. № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017%D0%BF#n8>
- 40.Пріхно І., Проданова Л. Методичні підходи до оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6. С. 7-15.
41. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану :

Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 р. № 590 : станом на 17 бер. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-п/ed20230527#Text>

42. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію проектів у рамках Програми з відновлення України : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2021 р. № 1324 : станом на 22 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-2021-п#Text>
43. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show-19.04.2013>
44. Сидор І. П. Домінанти впливу макроекономічних показників на добробут нації. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 16. Електронне наукове фахове видання. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-16>.
45. Сидор І. П. Моніторинг планування видатків місцевих бюджетів: ключові аспекти удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 21. С. 85-89.
46. Сидор І. П. Міжбюджетні трансферти в системі доходів місцевих бюджетів: сучасний стан та напрями вдосконалення. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 32. С. 363-370.
47. Сидор І. П., Трусова Н. В. Освітня субвенція в контексті регулювання міжбюджетних відносин в Україні. *Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій*: Монографія / За ред. Л. Гур'янової, В. Цибакової; Братислава – Харків: ВШЕМ – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 188 с. (С. 86-96).
48. Сидор І. П. Організація діяльності та фінансове забезпечення закладів професійно-технічної освіти в Україні. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 3. С. 156-168.

- 49.Сидор І. П. Податковий і неподатковий механізми наповнення місцевих бюджетів в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 9. С. 41-48.
- 50.Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130–137.
- 51.Склярська О. Функціонування спроможних територіальних громад України: суспільно-географічні аспекти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. Сер. Географія. Тернопіль : Тайп, 2022. Вип. 2. (53). С. 69-75.
- 52.Станкус Т. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів: навч. посіб. Харків: Фактор, 2017. 128 с.
- 53.Стратегія сталого розвитку України 2030 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html.
- 54.Тулай О.І. Зарубіжний досвід функціонування місцевих бюджетів та можливість його імплементації у вітчизняну практику. URL: <http://www.nbu.gov.ua/portal/>
55. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
- 56.Федченко К.А. Механізми реформування міжбюджетних відносин в умовах економічної нестабільності. *Вісник ЖДТУ*. 2017. № 4 (82). С. 135-138.
- 57.Формування місцевих бюджетів на 2021 рік: міжбюджетні трансферти. Частина 2. Децентралізація дає можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/6571>
- 58.Шевченко О., Бахур Н., Маляревський Є., Дешко А. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень «Оптимізація видатків бюджету на соціально-економічний розвиток окремих територій». URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/optimizaciya-vidatkiv-byudzhetu-na-socialno-ekonomichniy>.

- 59.Шелест О.Л., Сидоренко О.О. Сучасні аспекти міжбюджетних відносин в умовах децентралізацій них перетворень. *Економіка і суспільство*. 2017. № 12. С. 660-664.
- 60.Шокало К. Фінансова спроможність обласних центрів України // Центр спільних дій. 20 грудня 2021. URL: <https://centreua.org/mistsevi-byudzhety/finansova-spromozhnist-oblasnyh-tsentriv-ukrayiny/>
- 61.Що таке міжбюджетні трансферти місцевим бюджетам? URL: <http://reforms.in.ua/ua/novyna/shcho-take-mizhbyudzhetni-transferty-miscevym-byudzheta>
- 62.Юрченко К.Г. Вплив фінансової децентралізації на соціально-економічний розвиток регіонів. Аналітична записка. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/fin_decent-80fc9.pdf